

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 11, Sayı 30, Temmuz 2024 / Volume 11, Issue 30, July 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 13.05.2024
Kabul/Accepted: 24.06.2024
DOI: 10.17822/omad.1483343

Atf/Citation: Yavuz, Yasin. "Tenkîd Dergisindeki Edebiyat Eleştirileri ve Edebî Tartışmalar". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 11/30 (2024): 331-350.

Yasin YAVUZ

(Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi / Türkiye, ysnayavuz@gmail.com, 0000-0003-0344-964X

Tenkîd Dergisindeki Edebiyat Eleştirileri ve Edebî Tartışmalar

Literary Criticism and Literary Argument in Tenkîd Magazine

Öz: Tenkit, insan hayatının hemen her evresinde var olan ve esasen hayatın doğasında bulunan bir kavramdır. Tanpınar, insan hayatının merkezde olduğu dönemlerde tenkidin de sanatın merkezinde olduğunu vurgular ki bu da tenkit ve insan gerçeğinin ilişkisini gösterir. Buna bağlı olarak Tanzimat Fermanı ile birlikte insan hayatının merkeze alındığı edebî gelişimimizde de tenkit, klasik edebiyata kıyasla daha fazla etkili olmuştur. Tenkit başlı başına bir edebî tür olmuş, bu alanda farklı anlayışlar doğmuştur. Öyle ki bu isimle bir dergi dahi kurulmuştur. *Tenkîd* dergisi, Türk edebiyatında bu isimle çıkan ilk dergidir. İlk sayısı 4 Nisan 1910'da çıkan derginin imtiyaz sahibi Bezmi Nusret Kaygusuz'dur. Toplamda altı sayısı çıkan dergide çoğunlukla eleştiri yazıları yayımlansa da sayıca daha az olmakla birlikte, sayfalarında şiir ve hikâye gibi türlere de yer verildiği söylenebilir. Dergiyle ilgili oldukça az sayıda çalışma yapılmıştır ve var olanlar da daha çok tanıtmaya yönelik metinlerdir. Bu çalışmada *Tenkîd* dergisindeki edebî eleştiriler ve dergideki tartışmalar üzerinde durulmuştur. Buna göre dergide romantik eleştirinin baskın olduğu görülmüştür. Dergideki eleştirilerin büyük bir kısmı metinden çok sanatçıya yönelik olmakla birlikte bunlarda tarafsız da kalmamıştır. Derginin eleştiri yazarları özellikle kendi döneminin genç sanatçılarına yönelik oldukça sert eleştirilerde bulunmuşlardır. Tartışmalarda, güncel edebî polemiklerde çoğunlukla taraf tutulduğu ve kendilerine yöneltilen eleştirilere yanıt verildiği görülmüştür. Çalışmanın amacı, derginin eleştiri mahiyetini ortaya koymak ve dergide tartışmaya sebebiyet veren konuları açıklığa kavuşturmakla birlikte misyonunu ne ölçüde karşıladığını sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tenkîd* dergisi, eleştiri, Bezmi Nusret Kaygusuz, Baha Tevfik, edebî tartışma

Abstract: Criticism is a concept that exists in almost every stage of human life and is essentially inherent in the nature of life. Tanpınar emphasizes that criticism is at the center of art in periods when human life is at the center, which shows the relationship between criticism and human reality. Accordingly, with the Tanzimat Edict, criticism has been more effective in our literary development, in which human life is at the center, than in classical literature. Criticism became a literary genre in its own right, and different understandings emerged in this field. So much so that even a magazine with this name was founded. *Tenkîd* was the first journal published under this name in Turkish literature. The first issue of the journal was published on April 4, 1910, and its concessionaire was Bezmi Nusret Kaygusuz. Although the magazine, which published six issues in total, mostly published criticism articles, it can be said that it also included genres such as poetry and stories, albeit fewer in number. There are very few studies in the journal, and those that exist are mostly introductory texts. This study focuses on literary criticism in *Tenkîd* and the discussions in the journal. Accordingly, it is seen that romantic criticism is dominant in the journal. Although most of the criticism is directed towards the artist rather than the text, one cannot remain impartial. The critical writers of the magazine were especially harsh in their criticism of the young artists of their period. As for the discussions, it was observed that they mostly took sides in current literary polemics and responded to the criticisms directed at them. The aim of this study is to reveal the nature of the debates in the journal and to question to what extent the journal fulfilled its mission while clarifying the issues that caused the debates.

Key Words: *Tenkîd* magazine, criticism, Bezmi Nusret, Baha Tevfik, literary discussion

Extended Abstract

Criticism is a concept that exists in almost every phase of human life and is essentially part of the nature of life. Tanpınar emphasizes that in periods when human life is central, criticism is also central to art, which shows the relationship between criticism and the reality of

human life. Accordingly, with the Tanzimat (Reforms) Edict, criticism became more effective in our literary development, where human life was centered, compared to classical literature. Criticism has become a literary genre in its own right, and different understandings have emerged in this field. With the closure of Servet-i Fünun (Wealth of Sciences), the increasing pressure and unrest dissipated for a while with the declaration of the Second Constitutional Era.

After the declaration of the Second Constitutional Era, partial freedom led to an increase in magazines and newspapers in Turkish literature, which is frequently mentioned both in the press of the period and today's criticisms. Indeed, journalists who formed an association with the declaration of the constitutional government were relaxed enough not to send their writings to the censorship board. It can be said that there was significant development, especially in the first nine months. Indeed, the number of newspapers and magazines has doubled or tripled during these dates. Naturally, criticism has also increased. Even though censorship was reapplied later, a magazine with this name was established.

The magazine *Tenkîd* is the first magazine with this name in Turkish literature. The owner of the magazine, whose first issue was published on April 4, 1910, is Bezmi Nusret Kaygusuz. Names such as Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Abdullah Cevdet, Mehmet Rauf, Ömer Seyfettin, and Refik Halit Karay also took place in the magazine. It can be said that although most criticism articles were published in the magazine, which was issued approximately every three weeks and had a total of six issues, fewer in number, genres such as poetry and stories were also included in its pages.

This study focuses on the literary criticisms in the magazine *Tenkîd* and the discussions in the magazine. Accordingly, it has been observed that impressionistic, subjective criticism is dominant in the magazine. Although a large part of the criticism is directed towards the artist rather than the text, it cannot remain impartial. The critics of the magazine have made very harsh criticisms, especially towards the young artists of their era. When it comes to discussions, it is seen that they mostly take sides in current literary polemics and respond to criticisms directed at them. Therefore, the examination can be concluded under two main headings: "view of criticism" and "discussions." In the first part, it is possible to say that criticism is perceived as an important art for the magazine *Tenkîd*. Indeed, the members of the magazine have taken this job very seriously. In this formation, which sees criticism as a field in itself, the faults of the artist or the work are mostly revealed instead of the value and essence of the work. Moreover, the level is not considered in the criticized work; whether good or bad, the text is criticized. Also, certain rules are not sought in criticisms, and therefore an overly subjective attitude is noticeable. According to Baha Tevfik, criticism is knowledge, and since knowledge is not constant, neither is criticism. The magazine is quite similar to the criticism of Servet-i Fünun in terms of its understanding of criticism. However, it is quite difficult to say that they were as successful as them. In addition, it is possible to say that they made more political and social criticisms compared to them – depending on the conditions of the era. Even in some literary criticisms, political attributions are made. The last thing to be mentioned in this regard is the issue of impartiality in the magazine, which is largely in favor of Servet-i Fünun. This leads the subject to the second heading, polemics.

The magazine is clearly in favor of "yesterday's" in the famous discussion of the time, the comparison of "yesterday-today." It can be said that *Tenkîd* are the defenders of the members of Servet-i Fünun in the environment of that period. Artists who brought serious criticism against Fecr-i Ati see them as a continuation of yesterday's. However, there are also articles and names in the magazine that support Fecr-i Ati. This shows that the magazine is open to all kinds of thoughts. On the other hand, it is seen that there are individual discussions in the magazine, independent of the literary discussions of the time. Most of these, consisting of simple and daily expressions, have ended within themselves without growing.

On the other hand, it is seen that there is also social criticism in the magazine, albeit a little. Especially the texts of Abdullah Cevdet have more political and social criticism characteristics. His article titled “From a Conference” consists of quoting part of a political conference given by whom and where is not clear, while another article touches on the Crete issue. Fazıl Ahmed’s article titled “Terbiye-i Ahlakiye” can be considered a criticism directed at the criticism understanding of the period. Bezmi Nusret’s article “Vatanımız İçin” is written on the Crete issue and contains political criticisms in places. In summary, it is possible to say that the magazine made a name for itself in its period with its relationship with other magazines and the reactions of the artists to the criticisms directed at them. Especially the impact created by the “Reftâr-ı Matbuat” column, where weekly literary criticisms were made, is the most important proof of this voice.

Giriş

Tenkit, basit bir ifadeyle, bir eseri veya metni incelemek ve yetkinliğini saptamak demektir. Kavramın Batı dillerindeki karşılığı ise Yunancadaki “kritik” sözcüğüne dayanmaktadır. Türk edebiyatında sözcüğün kullanımı ve kökeni ile ilgili bir karmaşa vardır. Bilge Ercilasun, Batı dillerinde bugün tenkidin karşılığı olarak kullanılan kelimelerin kökünün Yunanca “hüküm” demek olan “krites”e dayandığını belirtmekle birlikte terimin milattan önce dördüncü yüzyılda “edebiyat hükmü” anlamını kazandığını ifade eder. Ercilasun, terimin tarihsel süreci üzerinde durmuş ve 17. yüzyıldan sonra klasik yazarların sözlü tenkit manasında kullandığını vurguladıktan sonra da bugünkü yaygın manasının sanat eserinin ister şahsi zevke ister bazı estetik prensiplere göre sistemli bir şekilde değerlendirilmesi olduğunu kaydetmiştir.¹ Bu sistem, bugün belli bir disiplin, dahası edebiyatın vazgeçilmez bir alanı olmuştur. Bu alanın Türk edebiyatındaki işlerliği bugün oldukça fazla olsa da mazisi Batı’daki kadar eski değildir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, divan edebiyatının en büyük zaaflarından birinin de tenkit fikrini ikinci, üçüncü dereceye alması olduğunu söyler. Ona göre tenkit, insan ve insanın sosyal hayattaki yeri ile ilgidir. Bu nedenle Eski Yunan ve Roma’da tenkit varken hayatı gerçekten çok yüksek olan Orta Çağ’da yoktur. Buna karşılık insanı tekrar hayatın merkezinde olduğu Rönesans devrinden itibaren tenkit yeniden sanata hâkim olmuştur.²

Türk edebiyatında tenkit farklı biçim ve türlerde bir şekilde var olmuştur. Ancak divan edebiyatı, Tanpınar’ın da ifade ettiği gibi hayatla irtibatı yoğun bir şekilde kurmadığı için tenkitten zayıf kalmıştır. Elbette bu tespit, divan şiirinde eleştiri kültürünün tamamen olmadığını ifade etmemektedir. Fakat var olan eleştiri kültürü metinden çok sanatçıya yöneliktir. Kayahan Özgül’ün de ifade ettiği gibi bu ilkel eleştiri biçiminin hicviyeye dönüştüğü sıkça görülür.³ Bu durum Tanzimat devri ile değişir. Bilge Ercilasun, Batı’ya yönelişin başladığı bu devir sanatçıların tenkitleriyle bir yandan divan edebiyatını eleştirdiklerini diğer yandan da eskiyi reddederek yeniyi inşa ettiklerini belirtir.⁴ Bu yeni tenkidin en önemli ismi ise Namık Kemal’dir. Tanpınar, Türk edebiyatında yukarıdaki anlayışa uygun ilk münekkidin Namık Kemal olduğunu söyledikten sonra onun hayat ve edebiyatı birbirinden ayırmadan ve tekliflerini her ikisini de gözeterek yaptığını, büyük tarafının da bu olduğunu belirtir.⁵ Divan şiirinin hayal sistemiyle alay eden Namık Kemal, eleştirisini gerçekçi ve somut bir zemine oturtur. Namık Kemal, yeniyi inşa ederken sosyal faydayı önceleyerek “edebiyatın hakikate, tabiata ve akla uygun olması”⁶ gerektiğini belirtir. Onun “Lisân-ı Osmânî’nin Edebiyatı Hakkında Bâzı

¹ Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2003), 11-12.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, “Bizde Tenkit”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 76.

³ M. Kayahan Özgül, “Tenkidi Eleştirmek”, *Hece*, S. 77-78-79 (2003): 7.

⁴ Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, 35.

⁵ Tanpınar, “Bizde Tenkit”, 77.

⁶ Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, 37.

Mülâhazâtı Şamildir”, *Tahrib-i Harâbat*, “Celâl Mukaddimesi” ve “İrfan Paşa’ya Mektup” gibi metinleri tenkidin örnekleri arasında sayılır.

Eleştiri yazarlığında, Namık Kemal’in ardından, “Şiir ve İnşa” gibi Tanzimat devrinin önemli metinlerinden birinin müellifi olan Ziya Paşa gelir. Bilindiği üzere Ziya Paşa bu metninde yeni edebiyat taraftarı bir tavır takınsa da daha sonra yazdığı *Harâbat Mukaddimesi*’nde divan şiirine doğru kaymıştır. Bu düâlite onun özellikle de Namık Kemal tarafından şiddetli bir biçimde eleştirilmesine sebep olsa da onu çağın kendisini temsil eden bir figür durumuna getirmiştir. Ziya Paşa’yı, özellikle *Takdir-i Elhân* adlı eseri başta olmak üzere, eski-yeni konusunda girdiği tartışmalarla Recaizade Mahmut Ekrem takip eder. Ekrem Bey’in bu tartışmalarda yazdığı metinler Türk edebiyatında eleştiri türü için önemli bir değer taşır. Yine bu tartışmaların diğer tarafında yer alan Muallim Naci’nin özellikle de *Tercümân-ı Hakikat*’te neşrettiği mektupları bir araya topladığı *Muallim* adlı eseri, içinde barındırdığı tenkidi metinlerle oldukça önemlidir.

Servet-i Fünun devrine gelindiğinde eleştirinin bir tür olarak Türk edebiyatında iyice kendine yer bulduğu ve geliştiği, daha doğrusu özerkleştiği görülür. Bu kuşak sanatçıları, Batı’da olduğu gibi, eleştiriye başlı başına bir tür olarak görmüşler ve Ahmet Şuayb gibi bazı sanatçılar yalnızca bu türde eser vermişlerdir. Yine bu dönem sanatçılarına göre tenkit, yeni bir edebî şubedir. Eleştirmenin vazifesi bir eserin kısımlarını ve kusurlarını ortaya koymak değil, edebî kıymetini ve ciddi mahiyetini göstermektir. Tenkit de tıpkı nazım veya nesir gibi bir sanattır. Eleştirmen denilen sanatkar ise yazarla değil okurla yakınlık kurmalıdır. Tenkitte mutlak kaide yoktur, verilen hükümler şahsi ve samimidir.⁷ Servet-i Fünun devrinin bu tenkit anlayışı kendinden sonraki kuşaklar tarafından kimi zaman örnek alınmış kimi zaman da eleştirilmiştir. Bu tartışmalardan birisi de *Tenkîd* dergisinde görülmüştür.

1910’da çıkan *Tenkîd*, Türk edebiyatında bu isimle çıkarılan ve içerisindeki yazılarının büyük bir kısmı eleştiri ağırlıklı olan ilk dergidir. Dergi üzerine bugüne değin yapılan çalışmalar hayli kısıtlıdır. Genel özelliklerinden bahseden ve çeviri yazısı verilen iki yüksek lisans tezinden başka Nâzım Hikmet Polat’ın⁸ 1983’te yayımladığı kısa bir tanıtım yazısından başka 2003’te Selçuk Çıkla’nın⁹ *Hece* dergisinin eleştiri özel sayısına yazdığı yine kısa bir tanıtım yazısı bulunmaktadır. Tür özelliğinden ötürü, bu yazılarda dergideki eleştirel metinlerin nasıl bir konu ve mahiyette oldukları veya niçin yazıldıkları üzerinde detaylıca durulmamış, yalnızca yazıların başlıkları verilerek içeriklerinden kısaca bahsedilmekle yetinilmiştir. Bu çalışmada, *Tenkîd* dergisi genel olarak tanıtıldıktan sonra dergide çizilmeye çalışılan eleştiri anlayışı ve eleştiri metinleri ile dergide görülen edebî tartışmalar üzerinde durulacaktır.

Bir Gençlik Ateşi: *Tenkîd*

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra oluşan kısmi hürriyetle birlikte Türk edebiyatındaki dergi ve gazetelerde bir artış olduğu hem dönemin basın yayın organlarında hem de günümüz eleştiri tarihine dair metinlerde sıkça dile getirilir. Gerçekten de meşrutiyetin ilanı ile birlikte bir de önemli ölçüde özgürleşen gazeteciler, yazılarını sansür kuruluna göndermeyecek kadar rahatlamışlardır. Özellikle ilanı takip eden ilk dokuz ayda önemli ölçüde gelişme olduğu söylenebilir. Nitekim bu tarihlerde gazete ve dergi sayısı iki, üç katına çıkmıştır. “1908 Meşrutiyetinden sonra çıkan gazetelerde, sayısı pek çok olan haftalık mizah dergilerinde istibdat adamlarına karşı yapılan hücumlar günden güne”¹⁰ artmıştır. Denebilir ki bu hücumlar, dönemin basın yayın faaliyetlerinin ortak yönelimi olmuştur.

⁷ Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, 240.

⁸ Nazım Hikmet Polat, “Mecmuacılık Tarihimizden Kısa Bir Sahife: Tenkid ve İlavesi: Hediye”, *Kültür ve Sanat*, S. 20 (1983): 26.

⁹ Selçuk Çıkla, “Eleştiri Tarihimizde Tenkit Adımı Taşıyan İlk Dergimiz: Tenkid”, *Hece*, S. 77-78-79 (2003): 617-621.

¹⁰ Hamza Çakır, *Osmanlıda Basın İktidar İlişkisi*, (İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2002), 113-114.

Türk basın tarihinin önemli dönemeçlerinden olan bu dönem, basın kanununun çıkması ve İttihat ve Terakki Fırkasının iktidara hâkim olmasıyla beraber sekteye uğramıştır. Başta Hasan Fehmi olmak üzere Türk basınının birçok ismi bu durumu eleştirmiş ve bu süreçle milletin hem bugününün hem de yarınının mahvolduğunu söylemişlerdir.¹¹ Tartışmalar ise Hasan Fehmi'nin ölümüyle iyice yükselmiştir. Yaklaşık sekiz gün süren bir ayaklanmada İttihat ve Terakki taraftarı *Tanin*'in idarehanesi yağmalanmıştır. *İkdam*, *Serbesti* ve *Mizan* gibi gazeteler ayaklanan grubu desteklemişlerdir. Devamında 1877'deki sıkıyönetim yasası yeniden yürürlüğe konulmuştur. Böylece özgürlük dönemi bitmiş, gazete ve dergi kapatmaları yeniden başlamıştır. Bir yandan sansür ve kapatmalar devam ederken diğer yandan, eskiye oranla çok daha az olsa da yeni gazete ve dergiler çıkmıştır. Bunlar içinde özgün bir tarz olarak *Tenkîd*'in adını zikretmek gerekir.

Derginin imtiyaz sahibi Bezmi Nusret,¹² anılarında da ifade ettiği üzere, dönemdeki boşluğu görerek bir dergi çıkarma sevdasına düşmüştür.¹³ *Tenkîd*, Selçuk Çıkla'nın ifadesiyle, Türk edebiyatında bu adı taşıyan ilk dergidir ve birinci sayısı 4 Nisan 1910'da neşredilmiştir.¹⁴ Genellikle kapak dâhil on altı sayfa olarak iki sütun üzerine dizilmek suretiyle yayımlanan dergi, yalnızca altı sayı çıkmıştır. Bezmi Nusret, bu dergiyi kişisel çabalarıyla ve henüz yirmi yaşında, Mekteb-i Hukukta ikinci sınıf öğrencisiyken çıkarmayı düşünmüştür.¹⁵ Bunun için gerekli olan parayı babasından temin eden yazar, sonrasında Kurşunlu Han'ın üst katını idarehane olarak kiralamıştır. Burası, Bezmi Nusret'in anlattığına göre, aynı zamanda, birçok gencin, münevverin uğradığı, buluştuğu ve yekdiğerleriyle görüştüğü bir edebiyat mahfilidir. Hatta misafirhane vazifesi dahi görmüştür.¹⁶ İdarehanenin temininden sonra hemen bir matbaa ile anlaşılmıştır. Derginin "ilk iki sayısı Ahmed Sâki Bey Matbaasında basılmasına karşılık sonraki sayılar Babıali Caddesi'ndeki Uhuvvet Matbaasında basılır. *Tenkîd* dergisi, beşinci sayıdan sonra dört sayfalık *Hediye* adlı bir ilave vermeye başlar. Bu, derginin kısa sürede güçlendiğinin bir göstergesidir."¹⁷

Tenkîd, yayımlandığı dönemde birçok yazar ve şairin dikkatini çekmiştir. Hatta *Tanin*'de, "Gençlerin Risale-i Edebîsi-Tenkid" başlıklı kısa bir yazı yayımlanır. Gençlerin birleşerek güzel bir çalışma oraya çıkardığı ifade edilen ve imzasız çıkan bu yazıda *Tenkîd*'e dair iyi dileklerde bulunulmuştur:

"Bugün 'Tenkîd' risalesinin birinci nüshası intişar etti. Güzel yazılmış, güzel basılmış bir eser. Görülüyor ki birtakım gençler hubb-ı san'at ve bedâi'le birleşmişler, çalışıyorlar. Biz kendilerinin muvaffakiyetini kemâl-i samimiyetle temenni eyleriz. Bugünün gençleri yarının temelidir. Onları çalışır ve muvaffak olur görmek kadar bizi memnun eden bir manzara tasavvur olunamaz. Tenkîd şimdilik on beş günde bir neşredilecektir. Mazhar-ı rağbet olarak haftada bir intişara başlamasını temenni ederiz."¹⁸

Görüldüğü üzere Türk gazete ve dergiciliğini heyecanlandıran bu dergide, birçok deneyimli ve önemli isimle birlikte ileride önemli metinler ortaya koyacak gençler de yer almıştır. "*Tenkîd* dergisinin yazar kadrosunun farklı nesillere mensup ve farklı anlayışlara sahip

¹¹ Hıfzı Topuz, *İkinci Mahmuttan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), 85.

¹² 22 Şubat 1890'da Girit Adası'nın Kandiye şehrinde doğmuştur. İzmir İdadisi ve Hukuk Mektebinde okuduktan sonra İzmir'de öğretmenlik, Alaşehir'de kaymakamlık yapmıştır. Jön Türklerin düşüncelerini benimsedi. Birçok gazete ve dergide siyasi yazılar yayımlayan Bezmi Nusret, siyasetten uzaklaştıktan sonra tümüyle edebiyata yönelmiştir. Hatıralarını *Roman Gibi* adlı eserde toplamıştır. Bu eser, özellikle II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki süreci anlamak için önemli bir kaynaktır. Bezmi Nusret hakkında ayrıntılı bilgi için şu esere bakılabilir: Mehmet Özer, *Bezmi Nusret Kaygusuz'un Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1987).

¹³ Bezmi Nusret, *Roman Gibi*, (İzmir: İhsan Gümüştayak Matbaası, 1955), 49.

¹⁴ Çıkla, "Eleştiri Tarihimizde Tenkit Adımı Taşıyan İlk Dergimiz: Tenkid", 617.

¹⁵ Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 106.

¹⁶ Bezmi Nusret, *Roman Gibi*, 49-50.

¹⁷ Mehmet Özer, "Bezmi Nusret Kaygusuz'un Hayatı", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1987) 20.

¹⁸ İmzasız, "Gençlerin Risale-i Edebîsi - Tenkit", *Tanin*, 4 Nisan 1910, 4.

kişilerden oluştuğu ilk bakışta dikkatimizi çeker. Bu kadroda Abdülhak Hâmid gibi Tanzimat; Hüseyin Suad, H. Nazım gibi Servet-i Fünun dönemi edebiyatçıların yanında Tahsin Nahid, Faik Âli, Emin Lami, Şahabettin Süleyman, Abdülhak Hayri, Ali Süha ve Fazıl Ahmet gibi kalabalık bir Fecr-i Ati sanatçısı grubu yer alır.”¹⁹ Bunlara ek olarak asıl şöhretini dergiden birkaç yıl sonra yapacak olan Ömer Seyfettin ve Refik Halit gibi sanatçılar da ilk dönem hikâyelerinden örneklerle bu kadroya dâhil olmuşlardır. Mehmet Özer’e göre dergideki yazar kadrosunun bu kadar geniş bir yelpazede olmasının sebebi II. Meşrutiyet ile memlekete gelen hürriyet ortamı içerisinde yazarların ne yapacaklarına ve nasıl davranacaklarına tam karar verememiş olmasıdır.²⁰

Dergi, adından da anlaşılacağı üzere, daha çok eleştiri ağırlıklı bir çizgiye sahiptir. “*Tenkîd*’deki yazıların eleştirel karaktere sahip olması konusunda özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Zaten adı Tenkîd olan bir dergide de başka türlü hareket edilmesi pek doğru bir yöneliş olmazdı. O bakımdan dergide yer alan hemen bütün yazılar çeşitli açılardan eleştirel bakış açısına sahip olmuştur.”²¹ Bunun yanında bir edebiyat dergisi olması sebebiyle az da olsa şiir ve hikâye gibi farklı türlerde metinler de yer almıştır. İlk sayısında da belirtildiği gibi “sanatı intikada muvafık eser” arayışında olan dergi her ne kadar tarafsız olacaklarını belirtmeler de Edebiyat-ı Cedide’den yana olmuşlardır.²² Özellikle de Mehmet Rauf’a olan ilgi ve saygı bunun önemli bir göstergesiymişlerdir de görüleceği üzere Fecr-i Ati’ye karşı da açık bir hücum vardır. Öte yandan, dergide sınırlı da olsa toplumsal eleştirinin olduğu görülür. Özellikle Abdullah Cevdet’in metinleri daha çok siyasal ve toplumsal eleştiri özelliği taşır. Onun “Bir Konferanstan” başlıklı yazısı kim tarafından, nerede verildiği belli olmayan siyasal içerikli bir konferansın bir kısmının alıntılanmasından oluşurken, Abdullah Cevdet “Girit ve Giritlilerimiz” başlıklı yazısında Girit meselesine temas eder. Fazıl Ahmed’in “Terbiye-i Ahlakiye” adlı makalesi, dönemin eleştiri anlayışına yöneltilmiş bir eleştiri sayılabilir. Bezmi Nusret’in “Vatanım İçin” makalesi ise Girit meselesini üzerine yazılmış olup yer yer siyasal eleştiriler taşıyan bir metindir.²³

Derginin siyasetle bağı bu yazılarla sınırlı değildir. Nâzım Hikmet Polat, derginin neşredildiği 1910 senesinin İttihat ve Terakki Fırkası ile muhalifleri arasındaki çatışmanın sertliğine dikkat çekmekle birlikte bu muhaliflerden birisinin de Osmanlı Demokrat Fırkası olduğunu vurgular.²⁴ Bezmi Nusret, derginin çıktığı yıllarda Osmanlı Demokrat Fırkası ile ilgilenmeye başlar. Bu ilgi onu fırkanın yayın organı olan *Selâmet-i Umumiye* gazetesinin imtiyaz sahibi ve başyazarı olmaya kadar götürür. Mehmet Özer’in de belirttiği gibi o zamanki mevzuata göre bir mesul müdürün gazetesinin yayınına son verildiği zaman, varsa, diğer gazete ve dergileri de kapatılırdı.²⁵ Bu nedenle *Tenkîd* dergisi de kapatılır. Nitekim Tarık Zafer Tunaya da dergiyi, *Selâmet-i Umumiye* ile birlikte fırkanın düşün organı olarak gösterir.²⁶ Bütün bunlar, doğal olarak, *Tenkîd*’in kapanmasına yol açar.

Kısa bir yayım hayatına sahip olmasına rağmen yazar kadrosundaki çeşitlilikle, ele aldığı konularla ve edebiyat eleştirisini başlı başına mesele hâline getirmesiyle *Tenkîd*, Türk edebiyatının önemli dergileri arasında yer alır. Dergide farklı düşüncelerden esintiler görülür. Sözelimi “sanat için sanat kuralını ilke edinen bir edebiyatı soysuzlukla suçlayan Mehmet Necib’in, sanat anlayışlarında daha ziyade toplumsal faydayı gözeten Abdullah Cevdet ve Raif Necdet’in bu dergide yazmış olmaları özellikle kayda değerdir.”²⁷ Sanat ve siyaset hayatının

¹⁹ Özer, “Bezmi Nusret”, 20.

²⁰ Özer, “Bezmi Nusret,” 21.

²¹ Çıkla, “Eleştiri Tarihimizde Tenkid Adımı Taşıyan İlk Dergimiz: Tenkid”, 618.

²² Bezmi Nusret, *Roman Gibi*, 49.

²³ Mustafa Kılıçbay, “Tenkid Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, (Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, 2020), 26.

²⁴ Polat, “Mecmuacılık Tarihimizden Kısa Bir Sahife: Tenkid ve İlavesi: Hediye”, *Kültür ve Sanat*, S. 20 (1983): 26.

²⁵ Özer, “Bezmi Nusret”, 22.

²⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1984), 177.

²⁷ Kılıçbay, “Tenkid Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, 28.

henüz ilk dönemlerinde olan birkaç gencin heves ve arzusuyla çıkan bu dergi, eleştirinin niteliğini artırmakla birlikte Türk edebiyatına da bir hareket, canlılık getirmiştir.

Tenkidin Şahsiliği ve Mahiyetine İlişkin Önemli Bir Tartışma: “İntikad” ve “İntikad’a Dair”

Baha Tevfik’in²⁸ ifadesine göre Bezmi Nusret kendinden tenkidin usul ve kuralları ile ilgili bir metin istemiştir. O da buna istinaden “İntikad” başlıklı metni yazar ve söze, önce Bezmi Nusret’i eleştirerek başlar. Ona göre tenkidin ne usulü ne de kaidesi vardır; bu kişiden kişiye değişen bir şeydir. Baha Tevfik; müşterek bir fikrin olmadığını ifade eder. Yaygın kanının bir demagoji, şaşırma ve mantık olduğuna değindikten sonra yaşayanların hepsi değil, yarısının hatta milyonda birinin bile düşünmediğini, düşünmeyi bilmediğini söyler. Onun için düşünenler çok sınırlıdır.

Baha Tevfik, bu noktada etkileşim silsilesine değinir ve “onları herkes tanır, onlarla icthâd olunur. Sıpensır²⁹ böyle söylemiş, İbn-i Sina bu fikirde bulunmuş, Ten³⁰ şöyle iddia etmiş ve ilh. denir”³¹ diyerek bu kişilerin başkalarının düşünceleriyle konuştuğunu ve kendi fikirlerinin olmadığını vurgular. Ona göre bu kişiler birer papağandır ve bu papağanlar arasında birçok düşünür ve yazar vardır. Bu düşünür ve yazarların fikirlerinin altında başka bir fikir vardır. Bunların her sözlü başka bir şahsa dayanır ve ifadelerinde kendine haslık yoktur. Bu nedenle de tenkide dair usul ve kaide ihdas edilemez: “Anlaşıyor ki bu dünyada ‘efkâr-ı müstereke’ yoktur. Ehli olmayanlar tarafından ‘kabul edilmiş doğru oldukları zannolunmuş’ fikirler vardır. Ve bana kalırsa bu kadar sahte iştirak-ı efkâr üzerine esas vaz olunarak tenkit hakkında usul ve kavaid ihdas edilemez.”³²

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, tenkitten şahsiliğe esas kabul edilmiştir. Bu noktada, yazarın da Mehmet Rauf’u takip ettiğini söylemek mümkündür. Bilge Ercilasun’un da ifade ettiği üzere Mehmet Rauf için tenkit de edebiyat gibi şahsi ve muhteremdir. Mehmet Rauf, asırlar boyunca aklı muhakemelerin değiştiğini, hatta hakikatin bile nispi olduğunu söyler.³³ Baha Tevfik’in yazısında da benzer anlayışın varlığı sezilir. Ona göre hem metin şahsi, metni kaleme alan yazar ise güvenilir değildir. Baha Tevfik yukarıdaki açıklamalarının ardından kendince bir âlim tarifi yapar ve âlimin insanlığı idare etmek için sözlü olduğu gibi değil olması gerektiği gibi söyleyen hileli, kurnaz olduğunu söyler. Bu savını ise şu şekilde bir mantığa bürümek ister: “Çünkü şimdiye kadar hiçbir hekim, hiçbir feylesof hatta hiçbir âlim ve mütefennin geçmemiştir ki söylediği sözler, keşfettiği hakikatler (!) redd ü cerh edilmemiş olsun!

²⁸ Türk basın-yayın hayatında genç yaşta ölen ancak hayatının son 6-7 senelik devrinde tabiri caizse arı faal olan ender kişilerindedir. Doğum tarihi konusunda çeşitli görüşler vardır. Çoğunlukla 1881 veya 1882’yi gösterirken onun yakın mesai arkadaşı Dr. Subhi Ethem 13 Nisan 1884’ü işaret eder. Baha Tevfik ilköğrenimini İzmir Namazgâh Mektebinde, ortaöğrenimini İzmir Rüştiyesi ile İzmir Mülki İdadisinde, yüksek öğrenimini de İstanbul’da Mekteb-i Mülkiyede tamamlamıştır. Baha Tevfik’in yazı hayatı daha idadının ilk senesinde Muallim Naci’nin şiirlerinin verdiği hevesle başlar. İlk ciddi eserini ise idadının son yılında veren yazar, ilk gazete yazılarını da hocası olan Bıçakçızade Hakkı’nın çıkardığı *İzmir* gazetesinde 21 Mayıs 1904’ten itibaren neşreder. Hiçbir otorite tanımayan aykırı tabiatı, çevresindekilere benzemeyen yeni fikirlere açık, eleştirci bir düşünüşüne sahip, çok zeki ve alışılmadık bir insandır. Ona ilişkin yapılan tanımlardan en ilginç muhtemel ki “edebiyat aleyhtarı bir yazar” cümlesidir. İleride de değinileceği üzere ona göre edebiyat zararlıdır. O, fikirlerini hiç kimseden çekinmeden söyleyen bir karaktere sahiptir. Ali Kemal’e ahlak kitabından dolayı sataşırken Rıza Tevfik’e filozofluk taslamasından dolayı hücum eder. Mehmet Rauf’u *Serap* adındaki eseri sebebiyle hırpalarken Raif Necdet’i *Hisler ve Fikirler* adlı eseri nedeniyle baltalar. Selçuk Çıkla, “Baha Tevfik’in Hayatı, Yazarlığı, Mizacı ve Felsefeciliği: Muhalif, Asi ve Sıra Dışı-I”, *Tarih ve Toplum*, S. 234, (2003): 51-58. Baha Tevfik’in hayatıyla ilgili daha detaylı bilgi için bu kaynakla birlikte şu çalışmalara da bakılabilir: Rıza Bağcı, *Baha Tevfik’in Hayatı, Edebî ve Felsefî Faaliyetleri Üzerinde Bir Araştırma*, (İzmir: Kaynak Yayınları, 1996); Ümmühan Bilgin Topçu, “Baha Tevfik ve Edebî Görüşleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1993).

²⁹ Herbert Spencer

³⁰ Hippolyte Taine

³¹ Baha Tevfik, “İntikad”, *Tenkid*, N.1 (4 Nisan 1910): 1.

³² Baha Tevfik, “İntikad”, 2.

³³ Ercilasun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, 77.

O hâlde hâl-i hâzır mütefekkirinin de böyle bir neticeye vasıl olmayacağını, onların ebediyen muhafaza-yı mevki eyleyeceklerini nasıl iddia ederiz?"³⁴

Görüldüğü üzere onun düşüncesine göre bilgi, söz hep geçicidir. Bu nedenle bir idadi öğrencisi bile bunun aksini düşünmeye utanır çünkü bütün nazariyeler nispi ve geçici hakikatler üzerine kurulmuşlardır. Baha Tevfik; bir dönem René Descartes'ın bir dönem V. Cousin'in başka bir dönem de G. Leibniz'in geldiği ve düşünce dünyasına hâkim olduğu kanısındadır. Ona göre her çağın ve şartın kendine özgü bir epistemolojisi vardır. Bu nedenle sabit, kesin bir bilgidен bahsedilemez. Aynı şey tenkit için de geçerlidir. Baha Tevfik için tenkidin de bir konusu ve usulü yoktur çünkü o da bir bilgiye dayanır. Ancak müellif, tenkide eğilmeden önce edebiyatın tanımını yapmaya girişir ama bunu insanın çocukluk, daha doğrusu bebeklik dönemiyle ilişkilendirerek yapar:

"Halbuki insanlar, ilk insan şekline girdikleri ve az çok laf etmeye başladıkları zaman ne hayal ne de muhayyile vardı. Bu kuvvet, âlâm-ı hayatın, mihân-ı maişetin ve bilhassa tefekkürât-ı âtiyenin dimağları az çok ezdiği telâtif ü merâkiz-i dimâğiyeyi yerlerinden oynatarak birbirine karıştırdığı zaman vücut bulmuş âti fikriyle hâfızasının iyi yahut fena birtakım mündericâtı karıştığı zaman husule gelmiştir. (...) ilk insanlar bilâhère bu tahayyülatı daha ileri götürecek türlü türlü hülyalarla teselli-yi nefse çalışmışlar; yavaş yavaş türküler, şarkılar, beyitler, gazeller söylemişler ve mürur-ı zamanla, bundan edebiyat ve sanat doğmuştur."³⁵

Baha Tevfik ise bu ilkel süreci gözeterek genelde sanatın özelde edebiyatın marazi bir hâl olduğunu belirtir. Aynı yorumu M. Kaya Bilgegil de yapar ve Baha Tevfik'in edebiyatı haz, elem, hayal ve hayrete bağlamakta olduğunu; bunların ilk üçünü de psikolojiye dayandırarak marazi gördüğünü belirtir.³⁶ Bu itibarla da Baha Tevfik'in şairi de hasta bir kişilik olarak imlediği söylenebilir. Ona göre edebiyat zararlıdır. Yazar, *Piyano* mecmuasının 8, 9 ve 10. sayılarında yayımladığı "Edebiyat Katiyen Muzırdır!" başlıklı yazısında edebiyatın ahlakı bozduğunu, ürkek ve korkak insanları yarattığını ve frengi gibi bulaşıcı bir hastalık olduğunu söyler. Dahası ona göre edebiyat derhal okullardan kaldırılmalı ve şairlere de bir kumarbaz kadar değer verilmelidir.³⁷ İşte buradaki fikirleri de bu yazısındakiyle benzerdir.

Baha Tevfik, bu ifadelerinden sonra "o hâlde tenkit nedir?" diye sorduktan sonra onun biraz da zekileri aldatmayan hileli bir söz olduğuna kanaat getirir ve tenkidin hileli olmasını ise şahsiliğine bağlar. Bununla birlikte o, hikâye ve şiir gibi edebî türlerin tenkitle hayat bulduğunu, tanındığını ve tenkidin kıymetli bir şey olduğunu söyler. Böylece tenkidin mahiyetiyle ilgili de ipucu vermiş olur. Baha Tevfik tenkide eseri tanıtan, esere hayat veren bir rol biçer ama bunun da her kıymetli şey gibi pek nadir olduğunu ve zor bulunduğunu dile getirir.

Yazar, aynı düşünceleri derginin ikinci sayısında da sürdürür. Baha Tevfik, "İntikad" başlıklı bu yazısında ise bir önceki sayıda tenkidin kuralları olmadığını iddia ettiği ve bu iddiasını kanıtladığını düşünür. Yazının ilk paragrafında bu düşünce hemen göze çarpar. Onun ikinci sayıdaki yazısı ilkinde göre daha kısa ve toparlayıcı mahiyettedir. Yazar, tenkide ilişkin düşüncelerini dört başlık altında toplar ve bir nevi tenkidin kuralsızlık kurallarını açıklar. Bu itibarla ilk maddeye göre bu dünyada ne sır ne de söylenemez söz vardır. Her şey aşikâr ve açıklanabilir. İkinci kuralda ise hem tenkidin hem de tenkide konu olan metnin çeşitli ifade biçimleri olduğu dile getirilir. Buna göre her fikir birçok şekilde açıklanabilir. Bu nedenle de bir şekilde değil birçok şekilde de söylenebilir. Üçüncü kural ise bakış açısı ile ilgilidir. Baha Tevfik'e göre mutlak hakikat sözü saçmayken mutlak güzellik sözü de anlamsızdır. Önemli olan bakış açısidir ve bu nedenle de her şey çürütülebilir. Son olarak da tenkit denilen şey ancak

³⁴ Baha Tevfik, "İntikad", 2.

³⁵ Baha Tevfik, "İntikad", 3-4.

³⁶ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989): 17.

³⁷ Ümmühan Bilgin Topçu, "Baha Tevfik ve Edebî Görüşleri", 46-52.

batırmak için yapılır ve ondan beklenen şey şahsi şöhrettir.³⁸ Görüldüğü üzere Baha Tevfik'in söylemleri sanatın ve edebiyatın belli başlı kurallara sahip olmadığı ve her çağın kendine özgü bir hakikatinin, bilgisinin olduğu yönündedir. Ona göre, bu geçici olmaya bağlı olarak, edebiyatın bir şubesi olan tenkidin de belli başlı kuralları yoktur. Çünkü o da bir bilgiye bağlıdır ve bilgi geçicidir. Üstelik bilgi sahibi kişi sayısı da çok azdır. Çoğunluk ise başkalarının sözlerini naklederek konuşur, eleştirir.

Tenkîd dergisi, diğer gazete ve dergilerdeki yazıları eleştirdiği gibi kendi sayfalarındaki yazıların eleştirilmesine de olanak verir. Baha Tevfik'in bu sözlerine karşılık da yine *Tenkîd* dergisinin sayfalarından gelir. Feyzullah Sacid,³⁹ ona itiraz eden ilk isimdir. "F. Sacid" imzasıyla "İntikad'a Dair" başlıklı kısa yazılarıyla Baha Tevfik'i eleştiren yazar, söze başlarken *Tenkîd*'in varlığından duyduğu umudu ve sevinci dile getirir. Ona göre bu dergi genç dimağların istifade edebilecekleri bir yerdir.

Bu kısa açıklamalardan sonra söz Baha Tevfik'in "İntikad" adlı yazısına gelir. Yazar, "i'mak müfekkirende bir hiss-i istiğrâb uyandı" dediği yazıda "hemen her noktada muharririn fikrinin lâ-edriyye girivelerine düşmüş, müphem ihtizazlar arasında kalmış"⁴⁰ olduğunu görür. Feyzullah Sacid, özellikle de Baha Tevfik'in "Âlemde hiçbir hakikat sabit değildir." görüşüne itiraz eder, onun üzerinde durur. Esasen yazar, asıl itirazlarını bir sonraki sayıda yapmıştır. Feyzullah Sacid'e göre hakikatler olmazsa, kanunlar doğru işlemezse veya hiç olmazlarsa âlem bir meçhullük zindanı olur. Yazar, hakikat denilen bilginin, ilmin gerekliliği üzerinde dururken Baha Tevfik'e de açıkça karşı gelir: "*Mademki hiçbir hakikat ortada yok ve hiçbir hakikate dest-res olmak mümkün değildir; yaşamaya çalışıp uğraşmaya mesela İntikad namıyla bir makale yazmaya me lüzum vardır? Mademki lüzum yok, manasızlıkla uğraşılıyor, demektir.*"⁴¹

Görüldüğü üzere yazar, Baha Tevfik'in bu yöndeki fikirlerine şiddetle karşı çıkar ve ona göre hakikat, bilgi nispi değildir. Yani kimse kendine göre kural ve usul koymamıştır. Herkes bir fikir belirtmiştir. Bir başkası da onu eleştirmiş, değiştirmiş veya geliştirmiştir. Bu nedenle de büyük ve farklı düşünürler ortaya çıkmıştır. Feyzullah Sacid eleştirilerini etkileşim silsilesi üzerinden tamamlar ve bunu yaparken de Baha Tevfik'in metninden alıntılar da yapar:

"Herhangi bir kaide için (Ekseriyet beyninde müşterek olursa... ah işte bu bir mugalata, bir şaşırma, bir mantıktır; her her mugalata, her şaşırma, her mantık gibi bu da koftur; boştur) ve bunu müteakip (... düşünebilenler pek azdır... Diğerleri, bütün beşeriyet, camit bir kitle gibi hep bu mütefekkirin-i mahdudenin efkârına ram olmuş yahut bir papağan gibi hep onların sözlerini tekrar etmiştir) deniliyor."⁴²

Feyzullah Sacid bu sözlerinin ardından ekseriyetin kabul ettiği kaidelerin önemsiz addedilmesine şaşırarak bunların mantık olduğunu savunur. Ona göre, Baha Tevfik'in öncelediği yanılmaca ve hile ise boştur. Feyzullah Sacid, eleştirilerine bir sonraki sayıda devam eder. Hatta ilk cümlede "Bir şey ki bir mütefekkir tarafından kaide suretinde meydana konulur ve ekseriyet-i müdrike tarafından tasdik ediliyor; kof olduğu nasıl iddia olunabilir?"⁴³ diye sorar. Onun ifadesine göre eleştirmenlerin sözleri körü körüne olmadığı için makuldür ve bunu yok saymak manasızlıktır.

³⁸ Baha Tevfik, "İntikad", *Tenkîd*, N. 2 (28 Nisan 1910): 4.

³⁹ Kılıçbay'ın verdiği bilgilere göre Feyzullah Sacid, Kırşehir'de ilk ve ortaöğretimini tamamladıktan sonra Ankara İdadisine kaydolmuş ve oradan mezun olduktan sonra İstanbul Mülkiyeyi bitirmiştir. Memuriyete Kadıköy Numune Mektebinde Türkçe Öğretmeni olarak başlayan yazar, askerlik vazifesini tamamladığı yıl asteğmen rütbesiyle orduya katılmıştır. Üç yıl süren bu asteğmenlik sürecinde öğretmenlik ve yazarlık faaliyetlerini sürdüren Feyzullah Sacid, yurdun birçok bölgesinde kaymakamlık da yapmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Feyzullah Sacid, özellikle emekliliği boyunca sanat, edebiyat ve felsefe üzerine düşünme ve yazma fırsatı bulmuştur. Şiirlerinde millî his ve düşünceler görülür. Kılıçbay, "Tenkid", 72-73.

⁴⁰ F. Sacid, "İntikad'a Dair", *Tenkîd*, N. 3 (18 Mayıs 1910): 16.

⁴¹ F. Sacid, "İntikad'a Dair", *Tenkîd*, N. 4 (7 Haziran 1910): 13.

⁴² F. Sacid, "İntikad'a Dair", *Tenkîd*, N. 4, 15.

⁴³ F. Sacid, "İntikad'a Dair", *Tenkîd*, N. 5 (30 Haziran 1910): 12.

Feyzullah Sacid asıl önemli eleştirisini “papağan gibi tekrar ediliyor” sözleri üzerinden yapar. Buna göre düşünebilenler az değildir, aksine, düşüncelerinde isabet edenler azdır. Ona göre yazarlar kendilerinden önceki düşünürlerin sözlerini anlamalı ve tekrar etmelidirler. Bunda yanlış bir şey yoktur. Feyzullah Sacid’e göre her sanatkâr kendinden önceki kuşaktan beslenir ve onunla olgunlaşır. Onlardan bağımsız olunamaz ve bu nedenle de ortak fikirler yoktur denemez. Feyzullah Sacid, eleştirilerinin devam edeceğini belirten bir notla metnini bitirir.

Feyzullah Sacid son yazısına ise Baha Tevfik’in “Hiçbir filozof ve hiçbir âlim ve mütefennin geçmemiştir ki söylediği sözler, keşfettiği hakikatler ret ve cerh edilmemiş olsun.” sözünü eleştirerek başlar. Onun bir genelleme yaptığına inanan yazar, “Değişmeye, sükuta mahkûm olan nazariyedir. Her nazariye de hakikate istinat edemez.”⁴⁴ diyerek hakikatin değişmediğini ve değişenin yalnızca nazariye olduğunu dile getirir. “Baha Tevfik’in mana ve edebiyatı kullanarak eleştirinin kuralsızlığına dönük oluşturduğu zemini, özellikle onun edebiyat-sanatçı hakkındaki görüşlerini aldatmacalı bir kurgu olarak nitelendirmek suretiyle eleştiren yazar, tenkidin şöhret için yapılacağı fikrini de abartılı bulur ve son olarak Baha Tevfik’in eleştirmen-hilekârlık-budalalık bağlamında dile getirdiği görüşlerini sorgulayarak makalesini bitirir.”⁴⁵ Feyzullah Sacid’e göre kazanmak için her şey meşru düşüncesinden mühlhem olan sanattaki hilekârlık düşüncesi nerede olsa reddedilmeye mahkûmdur.

Bilge Ercilasun, Servet-i Fünuncuların sahip oldukları tenkit anlayışının mutlak kaidelere bağlanmadığını dile getirir. Servet-i Fünunculara göre tenkit şahsidir. Ercilasun, özellikle de Mehmet Rauf’un görüşlerinden örnek verir ve onun Servet-i Fünun’da yazdığı tetkikat-ı edebiyelerin kati ve mutlak anlamları olmayan, sadece bahsedilen eserler vasıtasıyla kendisinin edebiyata ait his ve zekini izah eden yazılar olduğunu söyler.⁴⁶ Bu görüşler, büyük oranda Baha Tevfik için de geçerlidir. Derginin Servet-i Fünun taraftarı olduğu ve özellikle de Mehmet Rauf’un ciddi bir tesirinin bulunduğu göz önüne alındığında bu husus önem kazanır. Baha Tevfik’in yazısının en belirgin vasfı tenkidi şahsi ve kaidesiz görmesidir. Nitekim yazdığı eleştirel metinlerde de şahsi his ve fikirlerini beyan etmiştir ki bu yönüyle Mehmet Rauf ile uyuşur. Buna karşılık ona eleştiri getiren Feyzullah Sacid ise tenkidin kuralları olduğunu ve kaidesiz olamayacağını savunur. O, hakikate ve bilgiye daha bağlıdır ve bu nedenle de hisleriyle hareket etmez. Ona göre eğer hislerle hareket edilirse, bir başka ifadeyle, hakikat ve kurallar göz ardı edilirse tıpkı âlemde olduğu gibi tenkit de kaotik olur, düzensizlik hüküm sürer. Feyzullah Sacid, etkileşim silsilesini savunur ve ona göre iyi bir eleştirmen de geçmişten beslenerek yazar. Son tahlilde Baha Tevfik eleştiriye şahsi, hissî ve faydacı olarak görürken Feyzullah Sacid daha kuralcı, ciddi ve saygın bir eylem olarak yaklaşır. Her iki bakış açısının da aynı dergi sütunlarında yer alması oldukça önemlidir. Bu yönüyle *Tenkid* dergisi bir tür olarak eleştiriye gerçek anlamda değer vermiş ve onu incelemiştir.

Güncelin Nabzını Tutmak: “Reftâr-ı Matbuat”

Tenkid dergisinin en önemli başlıklarından birisi olan “Reftâr-ı Matbuat”ta amaç o hafta içinde yayımlanan yazı, şiir ve eleştiri metinleriyle ilgili değerlendirmelerin yapılmasıdır. İlk sayı için yazı Hakkı Tarık’tan istenir. O da yazısına başladığında bu görevi kabul ederken zor bir işe kalkıştığının bilincinde olduğunu söyler ve böylesi bir iş için geniş zamana ihtiyaç duyduğunu dile getirir. Daha sonra da “Dikkat diyen bir âvâze-i saf ve insaf çıkarmak, bütün bu rüya-yı cünun içinden dostane fiskelerle bîdârî-yi hakikate icra etmek isteyeceğiz.”⁴⁷ diyerek amacını açıklar. Fakat yazarın dediği gibi dostane bir eleştiri anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir.

⁴⁴ F. Sacid, “İntikad’a Dair”, *Tenkid*, N. 6 (23 Temmuz 1910): 13.

⁴⁵ Kılıçbay, “Tenkid”, 100.

⁴⁶ Ercilasun, *Servet-i Fünun’da Edebî Tenkid*, 77.

⁴⁷ Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkid*, N. 1, (4 Nisan 1910): 7.

Hakkı Tarık'ın bu yazıda en fazla tepki gösterdiği isim Ahmet Haşim'dir. Hatta yazının Haşim'e karşı yöneltilen eleştiriler üzerine kurulu olduğunu söylemek de mümkündür. Eleştirisinin sebebi ise Haşim'in Servet-i Fünun'da yayımladığı "Ruh-ı Bî-kayd Fırsatıyla" adlı yazısıdır. Bu yazı, o dönemde epeyce gündemde kalmış ve birçok ismin dâhil olduğu "bugünküler-dünküler" tartışmasını başlatmıştır. Haşim, yazısında kendinden evvelki neslin, Servet-i Fünuncuların, dönemini tamamladığını düşünür. Ona göre kendi nesli artık *Rûbab-ı Şikeste*'nin de sihir ve cazibesine karşı lakayttırlar.⁴⁸ Nitekim, "bu mecmua-i eş'arın renksizliğinden, ziyasızlığından cansız duran hutut-ı muntazama-i hendesiyesinden bir gün yorulmamak kabil değildi[r]."⁴⁹ Haşim'in ifadesiyle tabiatın Servet-i Fünuncuların ifade ettiği gibi dar, muhtasar ve sade kalması mümkün değildir. Haşim, bir değişimden söz ederken dünküler dediği nesli ciddi şekilde eleştirmiş ve ötekileştirmiştir. "Makalesinin ilerleyen bölümlerinde ise Haşim daha da özele inerek Edebiyat-ı Cedîde şairlerinden Fikret'in şiire yeni bir hava taşıdığını ancak yeni bedii hassa ve tefekküre sahip edipler, okuyucu kitlesi yetiştirdiğini bu nedenle de Fikret'in şiirinin ömrünü tamamladığını"⁵⁰ ifade eder. İşte bu ifadeler, o dönem birçok ismi etkilemiştir. Sözelimi, Mehmet Fuat Köprülü ve Celâl Sahir de Haşim'den hareketle Servet-i Fünun'un sanattan doğan bir yıldız, bir bahar çiçeği olduğunu ancak artık geride kaldığını belirtirler.⁵¹ Cafer Şen, bu tartışmanın bir benzerinin XVII. asır Fransız edebiyatında yaşandığını belirtmekle birlikte Fecr-i Ati'nin bu polemikle gerek söz konusu tartışmayı taklit gerekse beyannameye ifade ettikleri gibi yeni bir edebiyatı tesis etme çabalarında olduğunu vurgulamıştır.⁵² Haşim'in yeni edebiyatı tesis etme gayretini Tahsin Nahit'e dair yaptığı değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Ahmet Haşim, onun şiirini dikkate değer bulur. Ona göre Nahit'in eseri gelecek vadeder ama bazı zaafırları da yok değildir. *Ruh-ı Bî-kayd*'daki şiirler fazla hassas bir kalbin ürünüdürler ve bu nedenle de daima aşkı anlatırlar. Bu şiirlerde herhangi bir düşüncenin, fikrin izine rastlamak mümkün değildir. Haşim, Tahsin Nahit'in bu denli tereddütlerle dolu santimental yapısını gençliğine bağlarken hüznü tarafını da şairin hassas bir ruha sahip olmasıyla açıklar.⁵³ Bu çabası, şairi dünkülerin tesirinden uzaklaştırmak içindir. Haşim, kendinden önceki nesli yok sayarken yeni bir neslin de yaratıcısı olmak, bu neslin mümessillerini de parlatmak niyetinde görünür. Hakkı Tarık'ın eleştirileri de burada, bu konuda başlar.

Derginin birçok yazar ve şairi, her ne kadar tarafsız olunacağı söylense de Servet-i Fünun taraftarıdır. Hakkı Tarık, Ahmet Haşim'in kendisinden önceki neslin bittiğini ifade ettiği cümlelerini kibir zinciri olarak görürken konuyu Tahsin Nahit'e götürür ve onun, yarın belki iyi bir şair olabileceğini ama bugün asla bu derecede olmadığını söyler. Böylece bugünküler-dünküler tartışmasına o da katılır ve daha sonra da şu soruyu sorar: "Tahsin Nahit'i yaşatmak için Fikret'in hayat-ı şairiyetine kastetmeye ne lüzum var?"⁵⁴ Görüldüğü üzere Hakkı Tarık'a göre Tahsin Nahit'i yaşatmak için Fikret'i öldürmeye gerek yoktur. Hüseyin Cahit'i *Nadide* üzerinden eleştiren Ahmet Haşim'e biraz daha münsif, mutedil ve kanaatkâr olmayı öğütleyen Hakkı Tarık, "Halid Ziyalar, Cahidler, Mehmed Rauflar neşr-i bedayı ederken belki on dört yaşında yazılan *Nadide*'ye benzer bir şey vücuda getirememişti."⁵⁵ diyerek Haşim ve neslinin dünkülerle aynı çizgide olmadıklarını vurgular.

Derginin 5. sayısında Bezmi Nusret Bey de "Cerihalar" başlıklı yazısıyla bu tartışmaya katılır. Bu yazı, aslında, Mehmet Rauf'a verilmiş bir yanıttır. Mehmet Rauf, dönemin basın

⁴⁸ Ahmet Haşim, "Ruh-ı Bî-kayd Fırsatıyla", *Gurabahane-i Laklakan/Diğer Yazılar (Bütün Eserleri III)*, Haz. İnci Enginün ve Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991: 89.

⁴⁹ Ahmet Haşim, "Ruh-ı Bî-kayd Fırsatıyla", 89.

⁵⁰ Cafer Şen, "Fecr-i Âtı Encümen-i Edebîsi (1909-1912)", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004): 1728.

⁵¹ Köprülüzade Mehmet Fuat, "Hüsn ü Şiir – Tekazâ-yı Edebî", *Genç Kalemler*, S.1 (1327): 86-87; Celâl Sahir, "Bugünküler-Dünküler Mes'alesi", *Servet-i Fünun*, S. 1016 (1910): 30.

⁵² Cafer Şen, "Fecr-i Âtı Encümen-i Edebîsi (1909-1912)", 1728.

⁵³ Ahmet Haşimi, "Ruh-ı Bî-kayd Fırsatıyla", 90.

⁵⁴ Hakkı Tarık, "Reftâr-ı Matbuat", 8.

⁵⁵ Hakkı Tarık, "Reftâr-ı Matbuat", 8.

yayın faaliyetlerini ve sanat çevresini beğenmez. Kendisinden yazı isteyen Bezmi Nusret'e de bir mektupla menfi yanıt verirken yazma hevesini kaybettiğinden söz eder. Bezmi Nusret ise bu yazıyı kaleme alır ve II. Meşrutiyet sonrası oluşan atmosferden ve sanat çevresinden memnun olmadığını dile getirirken Fecr-i Ati mensuplarını yerer. Ahmet Haşim'in hem Halid Ziya hem de Tevfik Fikret ile ilgili sözlerinden bazılarını iktibas eden Bezmi Nusret, kendi döneminin eserlerinin de o beğenmediği kuşağın zeyli olduğunu ifade etmekle birlikte "Mademki taklit ediliyor o hâlde takdir etmişiz demektir." diyerek Servet-i Fünun'un hâlâ etkili olduğunu, başka bir deyişle, ölmediğini dile getirmiştir.⁵⁶ Bu sözlerle de yetinmeyen Bezmi Nusret; Tahsin Nahit, Ahmet Haşim, Mehmet Behçet ve Cemil Süleyman gibi isimlerin şiirlerinden örnekler vererek onların hâlâ dünkülerin izinde olduklarını vurgulamıştır. Ona göre bugünkülerden yeni bir şey beklemek gülünçtür çünkü onlar eski elbiseyi biraz yıkatarak, biraz ütülererek yeni bir moda yaratmaya çalışmışlardır. Onun bu sözleri, mezkûr tartışmada *Tenkîd*'in tarafını ortaya koymaktadır.

"Reftâr-ı Matbuat"a dönülürse, Hakkı Tarık, bu yazısında, Bezmi Nusret kadar açık ve net bir şekilde tavır koymuş, Türk edebiyatının bir dönemini epeyce meşgul eden bu polemige kayıtsız kalmamıştır. Bu polemikte olduğu kadar açık ve sert olmamakla birlikte benzer ifadelerle yazısına devam eden Hakkı Tarık, *Resimli Kitab*'ın on yedinci sayısını değerlendirir ve "bir kıymet-i mahsusayı haiz değildir"⁵⁷ demekle yetinir. Bu sayıda bir cümle ile *Şebab*'da neşredilmiş bir manzumeye de temas eden yazar, "Hafızama itimat tamam olsa idi, bunun kopya olduğunu iddia edecektim."⁵⁸ diyerek sözünü bitirir. Bu itibarla, *Tenkîd* dergisinin, adının da verdiği rahatlıkla, bir yandan gündem oluştururken diğer yandan da eleştiri geleneğinin gelişmesine hizmet ettiği söylenebilir.

Hakkı Tarık, derginin ikinci sayısında da yazmış, hatta Fecr-i Ati eleştirisine devam etmiştir. Gerçi onun bu sayıdaki eleştirilerinin muhtelif hadiseler üzerine kurulu olduğunu ve yazının yalnızca bir topluluk veya şair üzerine kurulu olmadığını söylemek mümkündür. Hakkı Tarık, ikinci sayısındaki yazısına Tevfik Fikret'in Mekteb-i Sultanideki istifasını, daha doğrusu, Mekteb-i Sultani vakasına değinerek başlamıştır. Bilindiği üzere Tevfik Fikret'in Mekteb-i Sultani müdürlüğü 9 Ocak 1909'da başlamıştır. Fikret, müdürlük görevini dönemin Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'den "mektep idaresinin bütün mesuliyeti kendisine bırakılmak ve işine karışılmamak şartıyla" kabul etmiştir. Bu koşullarda göreve başlayan Fikret, kısa süre içinde okulun fiziksel koşullarında ve disiplinde önemli gelişmelere imza atmıştır. 1910'da ise Maarif Nazırlığına Emrullah Efendi gelmiş ve gelir gelmez ortaöğretim düzeyindeki okullarla ilgili bazı düzenlemelere başlamıştır. Bu çerçevede Mekteb-i Sultaninin bütçesinde ve iç tüzüğünde değişiklikler yapmak istemiştir. Buna göre okulda kadrolu olarak bilfiil çalışan öğretmenler aylıklı, asıl görev yeri başka olup Mekteb-i Sultani öğretmenliğini ikinci bir görev olarak yapanlar ise ücretli olarak belirlenecektir. Aylıklı öğretmenler, belgelendirecekleri bir özürden dolayı derse giremedikleri takdirde bu dersin karşılığı aylıklarından kesilmeyecektir. Buna karşılık ücretli öğretmenler belgelendirecekleri bile kesilecektir. Bu karar *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanmış ve tamim olarak Mekteb-i Sultani müdürlüğüne tebliğ edilmiştir. Kararın uygulanması ise ders nazırının sorumluluğuna bırakılmıştır. Ders nazırı Keramet Bey de iki aylık bir denemeden sonra kararı mantıksız bulduğunu, aylıklı öğretmenlerin çoğunun yabancı olmasından dolayı bu kararın sadece Türk öğretmenleri mağdur ettiğini belirten bir yazıyı müdüriyete göndermiştir. Tevfik Fikret ise bu konuya başından beri karşı gelmiştir. Ona göre şekli ne olursa olsun okula bağlandıktan, görevini hakkıyla yerine getirdikten sonra öğretmenler arasında hiçbir fark olmamalıdır. Fikret, bu düşüncelerle kaleme aldığı yazısını Emrullah Efendi'ye göndermiş, emrin değiştirilmesini talep etmiştir. Fakat Nezaretin cevabı olumsuz

⁵⁶ Bezmi Nusret, "Cerihalar", *Tenkîd*, N. 5 (30 Haziran 1910): 3.

⁵⁷ Hakkı Tarık, "Reftâr-ı Matbuat", 9.

⁵⁸ Hakkı Tarık, "Reftâr-ı Matbuat", 9.

olmuştur. Bunun üzerine Tefvik Fikret de Nezaretin müdürlük görevine müdahalede bulunduğunu ileri sürerek 9 Nisan 1910'da istifa etmiştir.⁵⁹

Mekteb-i Sultanideki bu idare değişikliği dönemin basınına da yansımıştır. Değişikliğin “şairin yerine âlim geldi” ibaresiyle açıklanması çoğu kişilerce Fikret'e karşı bir hakaret olarak yorumlanmıştır. Özellikle *Tanin*'de geniş yankı bulan konuya temas eden isimlerden biri de Hakkı Tarık'tır. O da Fikret'e haksızlık edildiğini düşünlerdendir: “*Maarif Nezareti, bir şairin yerine bir âlimin tayin ettiğini makam-ı tefahürde söylemiş idi. Encümen, o vakit bir şecaat-i edebiye gösterdi, o vakit Necib ve Bülend bir sayha-i teyakkuz çıkardı; bir şairin ayn-ı zamanda bir âlim olmasından tegafül edilmesini anlattı.*”⁶⁰

Hakkı Tarık'ın bir önceki sayıda bulunan *Fecr-i Ati* eleştirisi burada, bu sözlerle birlikte kesilir. Necip ve Bülend Beylerin Tefvik Fikret'ten yana olmasını sevinçle karşılayan yazar, aynı isimlerin daha iki ay öncesine kadar Tefvik Fikret için pek iyi sözler sarf etmediğini hatırlatarak bu sözlerle avunduğunu ve *Fecr-i Ati*'yi doğru yolda bir öncü olarak görmekle şad olacağını söyler. Dahası, *Fecr-i Ati*'yi alaya alan mizahi bir yazıya da tepki gösterir. Söz konusu yazı, *Tenkîd* dergisi ile hemen hemen aynı dönemde çıkan *Hande* gazetesinde neşredilmiştir. “*Fecr-i Ati Mektebi İmtihanları*” başlıklı bu yazı şu ifadeyle başlar: “İmtihan mevsiminin hululü üzerine *Fecr-i Ati* mektebi imtihanları dahi icra edilmiş olmakla kazanılmış olan numerolar bervech-i atidir.”⁶¹ Buna göre tam numara olmak kaydıyla Faik Âli ve Şehabettin Süleyman dokuz buçuk; Yakup Kadri ve Refik Halid dokuz; Celâl Sahir yedi; Mehmet Fuat ve Fazıl Ahmet altı; Emin Lami üç; Tahsin Nahit, İzzet Melih, Hamdullah Suphi ve Ali Canip iki; Abdülhak Hayri bir; Cemil Süleyman, Ali Süha, Mehmet Behçet ve Müfit Ratip sıfır alırken Mehmet Rüştü “namevcut” olarak gösterilmiştir. Ek olarak da ikmal sınavlarının daha sonraki nüshalarda ilan edileceği belirtilmiştir.

Hakkı Tarık da bu yazıyı hedef alarak ilim ve irfan için toplanan genç kalem erbabını daima cesaretlendirip onlara hürmet etmek gerektiğini söyler. Ayrıca bu imaların da insanlığa sığmadığını vurgular. Hakkı Tarık'a göre *Hande*'nin *Tenkîd*'den ayrılan yönü de budur. Ona göre *Tenkîd* edebiyatın iyileşmesi ve gelişmesine hizmet eder. Bu nedenle de yazının devamında Mehmet Behçet, Ali Süha, Celal Sahir, Ali Canip ve Hâlîde Salih gibi isimlerin şiir ve hikâyelerini değerlendirip çoğunu başarılı görür, birkaç öneride bulunur ve daha dikkatli olmalarını tembihler. Ayrıca Fazıl Ahmet'in *Arkadaş*'ta yayımlanan bir makalesini de beğeniyle karşılar ve herkese tavsiye eder. Onun, *Fecr-i Ati* sanatçılarına karşı müspet yargılarda bulunmasında Fikret'e verilen desteğin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Elbette bu açık bir şekilde ifade edilmediği için Hakkı Tarık da başlangıçta söylediği gibi “tarafsız” olduğunu söyleyebilecek duruma gelir. Nitekim dergide hem dünküleri hem bugünküleri savunmuş olur. Hakkı Tarık, yazılarına bir sayı ara verip köşesini, sadece bir sayı için, Emin Lami'ye devreder.

Emin Lami ise bu köşede, *Servet-i Fünun*'un 12 Mayıs 1910'da çıkan 988. sayısı için yazmış ve Hakkı Tarık'a göre çok daha şahsi bir üslup kullanmıştır. Mehmet Ali Tefvik Bey'in bir çevirisini kötü bulan Lami, bir başka şiiri de sırf tarihî yapısından dolayı beğenmez ve bunun da şahsi fikri olduğunu ilave eder. Benzer bir yorumu da Abdülhak Hayri'nin “Şiirlerin Karşısında” adlı metni için yapar ve onu hodbin olarak görür. Emin Lami'ye göre Abdülhak Hayri nefsinin sever ama hodbinliğinden dolayı kadınlara karşı düşmandır. Yazar, bu düşmanlığı “anarşi” olarak yorumlar ve buna karşı gelir. Bununla birlikte onun bu şiirlerini “biraz” sanatkârane de bulur. Emin Lami'nin asıl sert sözleri Zaimzâde Hasan Fehmi'nin “İnikas-ı Mezâhir” adlı sonesi üzerinedir. Lami, “Fazla söz söylemeyeceğim. Çünkü değmez.”⁶² dediği şiirde edebî bir değer göremez. Şairin kullandığı “pûte-i hiss ü hayal, şarıl şarıl, harıl harıl, târ ü

⁵⁹ Oya Dağlar, “Emrullah Efendi-Tefvik Fikret Anlaşmazlığı (Mekteb-i Sultani Hadisesi)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2 (2006): 31-33.

⁶⁰ Hakkı Tarık, “Refar-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 2, (28 Nisan 1910): 8.

⁶¹ İmzasız, “Fecr-i Ati Mektebi İmtihanları”, *Hande*, S.2, (11 Nisan 1910): 2.

⁶² Emin Lami, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 3, (18 Mayıs 1910): 14.

pûd ve şüst ü şû gibi kelimeleri hedef alan Lami, “Şiirin tamamını alırdım fakat okurların başı ağrımasın.” dedikten sonra bu tür kelimelerin yer aldığı bir şiirin ne kadar edebî olabileceğini sorgular. Buraya kadar o hafta Servet-i Fünun’da çıkan kötü şiirleri eleştiren Emin Lami, buradan sonra beğendiği metinlere geçer. Burada ilk sırada Ali Süha (Delilbaşı) vardır.

Ali Süha, o dönem için yeni fakat hayli popüler olan fantezîyeler kaleme alır. Fantezîyeler, büyük oranda mensur şiire yakındır ve genellikle küçük bir olay etrafında gelişir. Şairaneliğin esas olduğu bu türde, çoğu zaman düşsel bir atmosfer kurulur. Ali Süha’nın Ahmet Hâşim’e ithaf ettiği “Kurbağalar”ı da bu türden bir metindir. Ali Süha, aşağı yukarı iki sütun uzunluğundaki bu metninde, kabaca, soğuk bir kış gecesinde ilham bekleyen bir şairin pencereyi açınca kurbağa sesini duymasını anlatır. Metne adını veren kurbağa ise her türlü zorluğa rağmen sesini duyurmaya çalışan bir âşık gibi gösterilir. Emin Lami ise bu metni “Bilâ-riyâ ve bilâ-mübalâğa güzeldir.”⁶³ diyerek duyurur.

Bununla birlikte, daha önce de sözü edilen, “dünküler-bugünküler” tartışmasına yeniden ama bu defa çok kısa bir biçimde yeniden değinilir. Servet-i Fünun’un mezkûr sayısında Ali Canip’in yayımladığı “Fecr-i Ati ve Muarızîni” başlıklı yazıyı değerlendiren Emin Lami, bu konunun artık eskidiğini ve tenkide gerek kalmadığını söyler. Emin Lami’nin kesin ve açık sözlerine rağmen, Cafer Şen’in de ifade ettiği üzere, o dönem, yeniliği savunan bazı gençlerle birlikte bu yeniliğin karşısında bulunanlar da görülmektedir. Ali Canip ise bu ikinci kesimin encümen karşıtı da olduğunu ifade ederken söz konusu yazısında bu kişileri ortaya koyar.⁶⁴ Ali Canip’e göre Şahabettin Süleyman Bey’i anlayamadıkları için bağırıp çağıran bu isimlere verilecek en güzel yanıt sükûnettir çünkü bunlar, sözden anlamazlar. Görünüşe göre “Fecr-i Ati’nin muarızlarını muhatap addedenlere acır ve onları şayan-ı merhamet görürüm.”⁶⁵ diyen Emin Lami de Ali Canip’le aynı fikirdedir. Buna karşılık konunun eskidiğini söyleyen Lami’nin meseleyi kapanması gereken bir husus olarak gördüğünü söylemek de mümkündür. Bütün bunlardan sonra Emin Lami, sözünü bitirirken de A. Said adlı muharririn “Son Mektup” adlı metnine takılır. Metni son derece masumane ve monoton bulurken muharririne de hayatı biraz daha anlamasını tavsiye eder.

Derginin dördüncü sayısında Hakkı Tarık, köşeyi Emin Lami’den tekrar devralır. Böylece, bir anlamda “Reftâr-ı Matbuat”ta da iktidar değişir çünkü Hakkı Tarık, Emin Lami’nin artık köhne dediği konuda Fecr-i Ati taraftarlarına sert sözler söyler.

Derginin dördüncü sayısında Emin Lami’den köşeyi devralan Hakkı Tarık, serinin son yazısında da genel çizgiyi bozamaz. *Hüsn ve Şi’r*, *Şebâb*, *Servet-i Fünun*, *Ümmet*, *Arkadaş*, *Resimli Kitap* gibi dergilerde yayımlanan metinlerden bazıları üzerine düşüncelerini dile getiren Hakkı Tarık, ilk olarak, Rasim Haşmet’in *Hüsn ve Şi’r*’de Abdullah Cevdet’le ilgili söylemlerini ele alır ve bunları müspet karşılar. Çok fazla yorum yapmadan Fazıl Ahmet’in “Tenkîd ve Tefelsüf”⁶⁶ adlı makalesine geçer. Müellif, “estetik zevk” ve “toplumsal fayda” olmak üzere edebiyatta iki vazife olduğundan bahseder. Hakkı Tarık ise “Edebiyatta bu iki vazife birbirine tedahül eder mi?” sorusunu Fazıl Ahmet’e sormak istediğini belirtir ve hemen bir sonraki konuya geçer.

Hakkı Tarık, bu defa da Emin Lami’yi ele alır ve onun bir önceki sayıda yer alan cümlelerini hatırlatarak Lami’nin “köhne” dediği “dünküler-bugünküler” tartışmasıyla ilgili söylenip durmasına, yani yeni bir şeyler yazmasına güler. Konuyu da Müfid Ratib’in “Fecr-i Ati Hakkında” adlı yazısını değerlendirerek hareketlendirir. Müfid Ratib’in ifadesiyle muarızlar, Servet-i Fünun kuşağıyla Fecr-i Ati kuşağını karşılaştırırlar. Onlara göre Fecr-i Ati, Servet-i Fünun’un şöhretine sığınan dalkavuklardır. Dahası, encümenin mensuplarını da Servet-i Fünun aleyhtarlığıyla itham ederler. Müfid Ratib’e göre encümen, her geleni azası olarak kabul etseydi

⁶³ Emin Lami, “Reftâr-ı Matbuat”, 15.

⁶⁴ Cafer Şen, “Fecr-i Âtı Encümen-i Edebîsi (1909-1912)”, 1744.

⁶⁵ Emin Lami, “Reftâr-ı Matbuat”, 15.

⁶⁶ Fazıl Ahmet, “Tenkîd ve Tefelsüf”, *Servet-i Fünun*, S. 989, (1890): 5-8.

bunca eleştiri yerine övgüye mazhar olurdu. Hakkı Tarık ise “bir sürü muarız faraziyesiyle” yazıldığını söylediği bu makalede bütünlük bulamaz. Ayrıca hem yazarın hem de encümenin edebî ve ilmi bir nitelik taşımadığı kanaatindedir. Bu nedenle de Hakkı Tarık, bir encümen taraftarı olan Emin Lami’ye de asıl böyle isimlere acıması gerektiğini salık verir.

Hakkı Tarık, daha sonra da Celal Sâhir’in “Ufkun Karşısında-3” adlı şiirini eleştirir. Onun bu eleştirilerinin muhatapları tarafından dikkate alınıp alınmadığıyla ilgili ilk bulguyu Celal Sahir’de görmek mümkündür. Nitekim Hakkı Tarık, Fecr-i Ati’nin hatta dönemin pek çok ismi için kıymetli bir şairi olarak gösterdiği Celal Sahir’in “Ufkun Karşısında-3” isimli şiirinde gördüğü birkaç hatayı tartışmaya açar. Bunu yaparken de bu hataları mevzubahis etmenin Fecr-i Ati’ye cephe almak anlamına gelip gelmediğini de sorar.⁶⁷

Celal Sahir’in, Servet-i Fünun’da yayımlanan bu şiirinin ilk dörtlüğü şöyledir:

“Sâhir, dedin, seninle çıkıp balkona biraz
Seyretsek âsmândaki hasm-ı münevveri...
Sen câme-hâb-ı nîlin ile mâvi bir peri
Arkanda ben de bir ebedî heykel-i niyâz”⁶⁸

Hakkı Tarık ise “câme-hab, yatak demektir, gecelik değil”⁶⁹ dedikten bu dörtlüğü okuyup da şaşırmayacak bir okur var mıdır diye sorar. Daha sonra da şairin şu dizelerini ele alır:

“Hâlâ bütün rutubeti üstünde titreyen
Balkon, mukadderat-ı muhitata girye-zen
Bir göz gibiydi... Gökte bulutlar elem-nümûn”⁷⁰

Burada da “girye-zen nasıl bir göz olabiliyor?” diye sorar. Burada “zen”e takılır ve bunun vuran, kesen, çeken anlamlarında kullanıldığını hatırlatır. Hakkı Tarık, eleştirilerini bitirirken Celal Sahir’in güzel, yani sanatlı birkaç söz söylemek maksadıyla hareket ettiğini ama başarılı olamadığını söyler. Onun bu söylemlerinin Celal Sahir’de karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim şair, bu şiiri kitabına alırken söz konusu dörtlükleri şu şekilde değiştirmiştir:

“Sâhir, dedin, seninle çıkıp balkona biraz
Seyretsek âsmândaki hasm-ı münevveri...
Sen mavi penyuarla semâ rengi bir peri
Arkanda ben de bir ebedî heykel-i niyâz

Çıktık yavaşça balkona, gündüzki yağmurun
Hâlâ bütün rutubeti üstümde lerze-dâr
Balkon mukadderat-ı muhitata girye-bâr
Bir göz gibiydi... Gökte bulutlar elem-nümûn”⁷¹

Şerif Aktaş’ın da vurguladığı gibi bu esere kadarki ürünleri Servet-i Fünun zevki ve anlayışı etrafında yazılmış şiirleri ihtiva ederken *Siyah Kitap*, onun Fecr-i Ati dönemine aittir.⁷² Hakkı Tarık’ın eleştirel tavrındaki nedenlerden birisi de budur. Ancak, görüldüğü üzere, Hakkı Tarık’ın uyarısı, şair üzerinde tesirli olmuş ve şiirinde eleştirilen kelimeleri değiştirmiştir. Hakkı Tarık, bundan sonraki kısımlarda da aynı tavrı devam ettirmiş ve *Ümmet*, *Şebâb*, *Resimli Kitap* gibi dergilerde yayımlanmış kimi metinlere Celal Sahir’inkine benzer eleştiriler getirmiştir. Buraya dek konuşulan hususlara bakıldığında “Reftâr-ı Matbuat” köşesinin gündem oluşturan veya gündemi değiştiren, etkileyen yazıların yer aldığı mühim ve tesirli bir hüviyete sahip

⁶⁷ Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 4, (7 Haziran 1910): 11.

⁶⁸ Celal Sahir, “Ufkun Karşısında-3”, *Servet-i Fünun*, C.39, S. 989, (1890): 10.

⁶⁹ Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, 11.

⁷⁰ Celal Sahir, “Ufkun Karşısında-3”, 10.

⁷¹ Celal Sahir, *Siyah Kitâb*, (İstanbul: Muhtar Halid Kitabhânesi, 1911), 26-27.

⁷² Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, C.1, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 127.

olduğu söylenebilir. Buna karşılık yazarlarının hayli öznel bir eleştirel tavır sergilediğini vurgulamak gerekir. Bu nedenle de söz konusu eleştirel tavrın romantik eleştiriye yakın olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim hem Hakkı Tarık hem de Emin Lami çoğu zaman herhangi bir kurala bağlı olmaksızın ve büyük oranda kendi zevklerine göre hareket etmişlerdir. Özellikle de Emin Lami'nin tartışmanın üstünü kapatmak istercesine takındığı tavır, bir sonraki sayıda ve aynı köşede Hakkı Tarık tarafından gülünçleştirilirken bu husus çok açık bir biçimde görülür.

Bir Kavram Olarak Edebiyat: “Osmanlı Edebiyatı”

Ahmet Nebil ve Baha Tevfik'in birlikte yazdıkları “Osmanlı Edebiyatı” adlı köşe, ilk olarak 4. sayıda görülür. Yazarlar, başlangıçta edebiyatın ne olduğu sorusu üzerinde durmuşlardır. Buna göre edebiyat, memlekette tarif olunamayan veya yanlış tarif edilen meselelerden birine verilen yanittir. Ayrıca edebiyata anlam vermek için kitaplara bakmamak gerekir çünkü onlar yanlış ve eksiktirler. Edebiyat ise ancak içine girdikten sonra anlaşılabilir.

Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, edebiyatın içine girince anlaşılabilir olduğunu kanıtlamak için edebiyatın telakki biçimlerini üç başlığa ayırırlar. Buna göre ilk olarak onunla iştiğal etmeyenlere göre edebiyat, bazen güzel söz söylemek bazen yazmak ve bazen de boş şeylerle uğraşmaktır. İkinci gruptaki “meraklılara” göre ise edebiyat bütünüyle anlaşılmamış ama insan ruhunu ihtizazlara getiren meraklı ve faydalı bir şeydir. Bu grup için edebiyat hayatı öğretmek gibi bir misyona sahiptir. Sonuncu grupsa edebiyatla iştiğal edenlerdir. “Edebiyatla iştiğal edenlerden maksadımız pek mahdut ve az olan bütün nesl-i hâzır edip ve şairleridir.”⁷³ diyerek dönemin sanat cemiyetine de taş atan Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, az olan bu sınıfa göre de edebiyatın sanat göstermek olduğunu belirtirler. Bu üç grubu daha sade bir biçimde ifade etmek gerekirse şöyle denebilir: İlk grup için edebiyat gayet sade ve kıymetsiz; ikinci grup için hayatla ilişkili, faydalı bir şey; üçüncü gruba gelirse edebiyat yalnızca güzelliştir. Onlara göre bu üç başlıktaki üç fikir de biraz yanlış, biraz eksiktir ve hepsinin birleştiği nokta da edebiyatın edebî bir yazı olduğu gerçeğidir. Görüldüğü üzere bu ifadelerde ciddi bir tahlil veya yorum yoktur. Ancak bundan sonraki paragrafta, edebiyat kavramını, dönemin edebî çevreleriyle birlikte izah etmeye, daha doğrusu tartışmaya başlar ki burası hayli önemlidir:

“Bundan on, on beş sene evvel ‘Edebiyat-ı Cedide’ namı altında oldukça yeni ve münevver bir mektep küşat ettiklerini söyleyenler tarih-i edebiyatımızda suistimalat devresi addettikleri İran mukallitliğini takbih ederlerken aynı zamanda unuttular ki -isterse maddeten olmasın- sirkate cevaz verildikten sonra mal-i mesrûkun sağdan veya soldan daha açıkçası Şark’tan veya Garp’tan çalınması beyninde büyük bir fark yoktur.”⁷⁴

Bu söylemlerde Ömer Seyfettin’i sezmek mümkün değildir. Nitekim Tahir Alangu’ya göre, Ömer Seyfettin, İzmir günlerinde Baha Tevfik’ten etkilenmiştir.⁷⁵ Bezmi Nusret ise (1955, s. 29) daha ileri giderek Ömer Seyfettin’i yetiştirenin Baha Tevfik olduğunu söyler.⁷⁶ Yukarıda alıntılanan ifadelerin çok benzerini “Yeni Lisan”da bulmak mümkündür. Bilindiği üzere Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” makalesinde kendilerine kadar ki edebî gelişimi “Şark’a Doğru” ve “Garp’a Doğru” adlı olarak ikiye ayırmış ve her iki yönelimin de bir taklit olduğunu belirtmiştir. Ömer Seyfettin’e göre Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin güzel fakat millî hislerden uzak, Fransız edebiyatına yakın şiirler yazmışlardır. Hatta her iki dönemin de “çalıntı” olduğunu açıkça vurgulamıştır.⁷⁷ Alıntılanan metinde Ahmet Nebil ve Baha Tevfik de benzer bir söylemde bulunurlar. Onlara göre Fransız edebiyatı bütün dünyada etkilidir ve bundan dolayı da her edebiyata nüfuz etmiştir. Ancak onlara göre nüfuz etmek ayrı bir şey, çalmak ayrı bir şeydir

⁷³ Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, *Tenkîd*, N. 4, (7 Haziran 1910), 6.

⁷⁴ Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, 7.

⁷⁵ Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin: Ülkü Bir Yazarın Romanı*, (İstanbul: May Yayınları, 1968), 103.

⁷⁶ Bezmi Nusret, *Roman Gibi*, 29.

⁷⁷ Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, Haz. İsmail Parlatur ve Nurullah Çetin, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), 76-81.

ve Edebiyat-ı Cedide de bu yolu tercih etmiştir. Ahmet Nebil ve Baha Tevfik bu konuda tuhaf bir tavır takınırlar. Nitekim onlara göre gerektiğinde çalmak da bir sanattır. “Çalışmak, namuskârane bir sa’y ile temin-i zevk ve iştihar şöyle dursun, çalmak suretiyle bile ibraz-ı zekavet edemedikleri görülmektedir.”⁷⁸ dedikleri encümen şairleri ise bunu bile yapamamışlardır.

Bu ifadelerden sonra “maksadımız kimseyi itham değil”⁷⁹ diyen müellifler, konuyu yine edebiyat ile terakki ve tekâmül ilişkisine taşırlar. Onlara göre edebiyat bunlar için bir vasıta değildir ve böyle olduğunu düşünenler meseleye fazla yüzeysel bakmaktadırlar. Onlara göre edebiyat marazdan doğar ve yavaş yavaş büyüdükçe kendi menşei olan marazın da büyümesine sebebiyet verir. Edebiyatın zararlı olduğunu iddia eden Baha Tevfik, daha önce de ifade edildiği üzere, edebiyatı haz, elem, hayal ve hayrete bağlamakta ve bunların üçünü de psikolojiye dayandırarak marazi görür. Nitekim her şair veya yazar biraz hassastır ve bu hassaslık maraz sahibini bedbaht eden manevi bir hastalıktır. Sanatçılar kendi dertlerini çözemeyen ama insanlığın ihtiyacını sezer, onları dile getirir görüşünü savunan müelliflere göre edebiyat nerde ileri gitmişse orada bir delilik, cinnet fazlasıyla vardır. Bu görüşü kuvvetlendirmek için de Amerika’nın refahını öne sürerek okurlara şu soruyu sorarlar: “Amerikalı kaç şair ismi biliyorsunuz?”⁸⁰

Bu metinde ortaya konulan sava göre edebiyat asla mutluluk getirmez; yıkar, harap eder. Buna karşılık daima sevilir çünkü onda zevk ve eğlence vardır ve bu yönüyle de musikiye benzer. Görünüşe bakılırsa Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, edebiyata toplumsal bir rolü yakıştırmazlar. Bununla birlikte, sanatsal yaratının normal bir şuurla gerçekleşmeyeceğine de kanidirlar. Baha Tevfik, Ahmet Nebil ile birlikte imzaladığı bu metinde edebiyatın ürkek ve korkak insanlar doğuracağını söylerken sanata yine menfi bir yorumla yaklaşmıştır.

Benzer tutumu bir sonraki sayıda da devam ettiren bu isimlere göre edebiyatın gayesi ise hiçtir. Elbette buna gelene kadar bir yığın açıklamaya girilmektedir. Örneğin edebiyatın mesleği asla topluma hizmet değil dindikten sonra sanatçıların şöhret için yazdıkları dile getirilir. Daha da ileri gidilip bunu hodbinlikle bağdaştıran müelliflere göre yazar için hem herkesin yapamadığı bir işi yapıp eser vücuda getirdiğini söylemek hem de yazıyorum demek bir ihtiyaçtır. Buna bağlı olarak da edebiyatın gayesi sanat yapmak olur çünkü bencil bir kişinin toplumla çok da alakası yoktur. İşte bundan hareketle de sanatın gayesi hiçtir. Bunlar, büyük oranda geçerliliği olmayan ve fazla öznel değerlendirmelerdir. Ahmet Nebil ve Baha Tevfik’in bu yazısında belki de en dikkate değer kısımlar “dünküler” ve “bugünküler” bölümünde söylenen sözlerdir. Onların kıymeti de Ömer Seyfettin ile yan yana gelince oluşur, o kadar.

Hisler ve Fikirler Karşısında Kopan Bir Fırtına: “Hisler ve Fikirler” ile “Edebî Fırtınalar”

Hisler ve Fikirler, Raif Necdet’in⁸¹ 1910 yayımladığı ve eleştiri ile hikâyelerini topladığı eseridir. Raif Necdet, Nusret Yılmaz’ın da ifade ettiği üzere, bu eserinde özellikle realist ve natüralist sanatçıların eserleri ve sanatsal değerleri üzerine yazdığı yazılarını toplamış, dahası, abartıya varan beğenileri ve Türk sanatçısının yöneldiği Fransız edebiyatına yönelik duygularını

⁷⁸ Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, 7.

⁷⁹ Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, 6.

⁸⁰ Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, 8.

⁸¹ *Hisler ve Fikirler*’i yayıma hazırlayan Nusret Yılmaz, onun hayatıyla ilgili şu bilgileri verir: “Türk edebiyatında retorik çalışmalar yapan Raif Necdet, 1880’de İzmir’de doğar. Harbiye Mektebini bitirdikten sonra çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapar. Erken yaşlarda basın hayatına giren sanatçının adı 1908’den sonra duyulmaya başlar. Özellikle *Resimli Kitap* dergisinde Fecr-i Ati topluluğuna karşı toplumcu bir düşünceyle eleştiriler yönelir. II. Meşrutiyet sonrası özellikle eleştiri türünde yazdığı yazılarla adını duyurmuştur. Roman, hikâye, mektup, antoloji, tiyatro ve sözlük çalışmalarının yanında Tolstoy’dan çeviriler de yapmıştır.” Nusret Yılmaz, “Sunuş”, *Hisler ve Fikirler* içinde, (İstanbul: DBY, 2020), 9.

göstermiştir.⁸² Baha Tevfik ise onun bu eserini değerlendiren ve pek hacimli olmayan yazısını *Tenkîd*'in 3. sayısında yayımlamıştır. Eserle aynı adı taşıyan bu yazısında Baha Tevfik, eseri şuh ve hoppa bulmakla birlikte bu yönleriyle Raif Necdet'in de Mehmet Rauf'u andırdığını belirtmiştir.⁸³ Daha sonra da bu eleştiriyi ilk yazdığı Raif Necdet'in bir kitabının bile henüz yayımlanmadığını söyleyen Baha Tevfik, şimdi ise müellifin Ahmet Midhat gibi bir isim olduğunu ifade etmiştir. Baha Tevfik, alaycı bir eda ile başladığı bu makalesinde ilk eleştirdiği husus eser içinde farklı düşüncelerin olmasıdır. Baha Tevfik ise böylesi bir eser tertibini şimdiye kadar kimsede görmediğini söylemekle birlikte onu takdire şayan bulur.⁸⁴ Bu, elbette bir istihzadır. Ayrıca yazarın his ve fikir kavramlarını bile ayırt edemediğini düşünen Baha Tevfik, eserde fikre dair var olan bilgilerin de başkalarından edinildiğini ve bunların da tam anlamıyla anlaşılmadığını söyler.

Buna karşılık ise derginin 5. sayısında "Edebî Fırtınalar" adlı bir yazı yayımlayan Raif Necdet, kendisini eleştiren Baha Tevfik'i isim vermeden eleştirmiştir. Raif Necdet'e göre Baha Tevfik samimi değildir. Metnin genelinde kendisine yöneltilen eleştirilere yanıt vermek yerine eleştirilerin müellifini hedef alan Raif Necdet'e göre haksız yere bir eseri yeren bir eleştirmen bencildir. Ona göre edebiyat hükümetinin vekilleri okurlardır. Bir eserin iyi veya kötü olduğuna onlar karar vermelidirler çünkü münekkit muharrire karşı her zaman dürüst olmayabilir. Bunda kişisel husumetler, öfkeler ve kıskançlıklar etkili olabilir. Bu nedenle de münekkidi değil, okuru dikkate alır. Baha Tevfik ise bu göndermeye yanıt vermez. İki isim arasında yaşanan bu süreç, tartışma boyutuna bile erişmeden takışma seviyesinde kalmış ve derginin sayfaları arasında sönüp gitmiştir. Burada önemli olan şu ki, her iki isim de eseri değil, sanatçıyı hedef almışlardır. Yani Baha Tevfik de Raif Necdet de eser merkezli bir tenkit ortaya koymaz. Baha Tevfik'in tenkidi eserin kompozisyonu, eserde kullanılan dil, anlaşılabilirlik ve bakış açısı gibi unsurlar üzerinden değil Raif Necdet'in bilgisine yöneliktir.

Sonuç

Türk eleştiri tarihinin önemli duraklarından biri olan *Tenkîd*, yayımlandığı dönemde günceli yakalamak ve onu önemli ölçüde etkilemek gibi önemli işler yapmıştır. Yapılan inceleme "tenkide bakış" ve "tartışmalar" gibi iki ana başlık altında neticelendirilebilir. İlk kısım kısmında, *Tenkîd* dergisi için eleştirinin önemli bir sanat olarak algılandığını söylemek mümkündür. Nitekim dergi mensupları bu işi büyük bir ciddiyetle yapmışlardır. Eleştiriyi başlı başına bir alan olarak gören bu oluşumda eserin kıymeti ve mahiyeti yerine, çoğunlukla, sanatçının veya eserin kusurları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte eleştirilen eserde seviye gözetilmez, iyi de olsa kötü de olsa metin eleştirilir. Ayrıca, eleştirilerde belirli kurallar aranmaz ve bu nedenle fazla öznel bir tutum göze çarpar. Baha Tevfik'e göre tenkit bilgidir, bilgi sabit kalmayacağı için tenkit de sabit değildir. Bu noktada dergide romantik eleştirinin baskın olduğunu söylemek mümkündür. Romantik tenkit, klasiklerin aksine, eleştiride öznel olmakla birlikte kuralsızdır. Bu anlayışı *Tenkîd* dergisindeki hemen her yazıda görmek mümkündür. Nitekim dergideki eleştiri yazılarındaki tavır yazardan yazara değişir. Bu nedenle de nesnel değil, öznel bir eleştiri öne çıkmıştır.

Öte yandan, dergi, eleştiri anlayışı bağlamında Servet-i Fünun eleştirisine, özellikle de Mehmet Rauf'un eleştiri anlayışına epey benzer. Dergi mensupları, Servet-i Fünun sanatçıları gibi tenkidin edebî bir tür olduğu kanısındadırlar. Ne var ki bu konuda onlar kadar başarılı olduklarını söylemek hayli zordur. Ayrıca, onlara kıyasla -devrin şartlarına da bağlı olarak- daha siyasi ve sosyal tenkitlerde bulduklarını söylemek mümkündür. Hatta kimi edebî eleştirilerinde bile siyasi yakıştırmalar yapılmaktadır. Bu hususta son olarak belirtilmesi gereken

⁸² Nusret Yılmaz, "Sunuş", 9.

⁸³ Baha Tevfik, "Hisler ve Fikirler", *Tenkîd*, N.3, (18 Mayıs 1910), 4.

⁸⁴ Baha Tevfik, "Hisler ve Fikirler", 6.

şey ise dergide tarafsızlık konusudur ki *Tenkîd* dergisi büyük oranda Servet-i Fünun taraftarıdır. Bu ise konuyu ikinci başlığa, polemiklere götürür.

Dergi, o dönemin meşhur tartışması olan “dünküler-bugünküler” mukayesesinde açıkça “dünküler” taraftarıdır. Denilebilir ki *Tenkîd*, Servet-i Fünun mensuplarının o dönemki ortamda savunucularıdır. Fecr-i Ati’ye karşılık ciddi bir eleştiri getiren sanatçılar, onları dünkülerin devamı olarak görürler. Derginin hemen her sayısında doğrudan veya dolaylı olarak bu tutumu farklı yazılarda görmek mümkündür. Buna karşılık dergide Fecr-i Ati’ye destek çıkan yazı ve isim de vardır. Bu ise, derginin her türlü düşünceye açık olduğunu göstermektedir. Öte yandan dergide, o dönemki edebî tartışmalardan bağımsız, bireysel tartışmaların olduğu da görülmektedir. Bunların çoğu, basit ve günlük ifadelerden oluşmakla birlikte büyümeden kendi içinde son bulmuşlardır. Dergide en çok yazısı olan isimler Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Bezmi Nusret, Feyzullah Sacit ve Hakkı Tarık’tır. Bu isimler, genellikle, *Tenkîd*’in yayımlandığı haftadan bir veya iki hafta önce çıkmış olan gazete ve dergilerdeki metinlerin eleştirisini yaparak gündemi etkilemiştir. Bu eleştirilerin büyük çoğunluğu şiir üzerinedir. Şiirden sonra da edebî ve siyasi yazılara verilen yanıtlar gelir.

Sonuç olarak, yapılan incelemede derginin, diğer dergilerle olan münasebeti ve sanatçıların kendilerine yönelik eleştirilere verdiği tepkilerle, kendi döneminde ses getirdiğini söylemek mümkündür. Dergi romantik eleştiride olduğu gibi şahsi ve kaidesiz bir eleştiri anlayışına sahiptir. Fakat eleştiriyi özerk bir tür olarak görmeleri önemli bir husustur. Bu noktada, türü özerkleştirmeleriyle Servet-i Fünun’a, şahsi ve kuralsız bir eleştiriyi benimsemeleriyle de Mehmet Rauf’a yakın olduklarını söylemek mümkündür. Bu çalışmanın ise II. Meşrutiyet sonrası Türk eleştiri tarihine yönelik yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Kaynakça

- Ahmet Haşim, “Ruh-i Bî-kayd Fırsatıyla”, *Gurabahane-i Laklakan/Diğer Yazılar (Bütün Eserleri III)*, Haz. İnci Enginün ve Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.
- Ahmet Nebil ve Baha Tevfik, “Osmanlı Edebiyatı”, *Tenkîd*, N. 4, 7 Haziran 1910.
- Aktaş, Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, C.1, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Alangu, Tahir, *Ömer Seyfeddin: Ülkü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul: May Yayınları, 1968.
- Bağcı, Rıza, *Baha Tevfik’in Hayatı, Edebî ve Felsefî Faaliyetleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir: Kaynak Yayınları, 1996.
- Baha Tevfik, “Hisler ve Fikirler”, *Tenkîd*, N.3, 18 Mayıs 1910, 6-9.
- Baha Tevfik, “İntikad”, *Tenkîd*, N. 2, 28 Nisan 1910, 3-6.
- Baha Tevfik, “İntikad”, *Tenkîd*, N.1, 4 Nisan 1910.
- Bezmi Nusret, “Cerihalar”, *Tenkîd*, N. 5, 30 Haziran 1910.
- Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- Bilgin Topçu, Ümmühan, “Baha Tevfik ve Edebî Görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1993.
- Celâl Sahir, “Bugünküler-Dünküler Mes’esi”, *Servet-i Fünun*, S. 1016, 1910.
- Celal Sahir, “Ufkun Karşısında-3”, *Servet-i Fünun*, C.39, S. 989, 1890.
- Celal Sahir, *Siyah Kitâb*, İstanbul: Muhtar Halid Kitabhânesi, 1911.
- Çakır, Hamza, *Osmanlıda Basın İktidar İlişkisi*, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2002.

- Çıkla, Selçuk, “Baha Tevfik’in Hayatı, Yazarlığı, Mizacı ve Felsefeciliği: Muhalif, Asi ve Sıra Dışı-I”, *Tarih ve Toplum*, S. 234, (2003): 51-58.
- Çıkla, Selçuk, “Eleştiri Tarihimizde Tenkit Adını Taşıyan İlk Dergimiz: Tenkid”, *Hece*, S. 77-78-79 (2003): 617-621.
- Dağlar, Oya, “Emrullah Efendi – Tevfik Fikret Anlaşmazlığı (Mekteb-i Sultani Hadisesi)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2 (2006): 27-47.
- Emin Lami, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 3, 18 Mayıs 1910.
- Ercilasun, Bilge, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2003.
- Fazıl Ahmet, “Tenkîd ve Tefelsûf”, *Servet-i Fünun*, S. 989, 1890.
- Feyzullah Sacid, “İntikad’a Dair”, *Tenkîd*, N. 3 18 Mayıs 1910.
- Feyzullah Sacid, “İntikad’a Dair”, *Tenkîd*, N. 4 7 Haziran 1910.
- Feyzullah Sacid, “İntikad’a Dair”, *Tenkîd*, N. 5 30 Haziran 1910.
- Feyzullah Sacid, “İntikad’a Dair”, *Tenkîd*, N. 6 23 Temmuz 1910.
- Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 1, 4 Nisan 1910.
- Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 2, 28 Nisan 1910.
- Hakkı Tarık, “Reftâr-ı Matbuat”, *Tenkîd*, N. 4, 7 Haziran 1910.
- Huyugüzel, Ömer Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- İmzasız, “Fecr-i Ati Mektebi İmtihanları”, *Hande*, S.2, 11 Nisan 1910.
- İmzasız, “Gençlerin Risale-i Edebisi – Tenkit”, *Tanin*, 4 Nisan 1910.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Roman Gibi*, İzmir: İhsan Gümüştayak Matbaası, 1955
- Kılıçbay, Mustafa, “Tenkîd Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, 2020.
- Köprülüzade Mehmet Fuat, “Hüsn ü Şiir – Tekazâ-yı Edebî”, *Genç Kalemler*, S.1, 1327.
- Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, Haz. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, 76-81.
- Özer, Mehmet, “Bezmi Nusret Kaygusuz’un Hayatı”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1987.
- Özgül, M. Kayahan, “Tenkidi Eleştirmek”, *Hece*, S. 77-78-79, 2003.
- Polat, Nazım Hikmet, “Mecmuacılık Tarihimizden Kısa Bir Sahife: Tenkid ve İlavesi: Hediye”, *Kültür ve Sanat*, S. 20, 1983.
- Şen, Cafer, “Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi (1909-1912)”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, “Bizde Tenkit”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, 76-78.
- Topuz, Hıfzı, *İkinci Mahmuttan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1984.
- Yılmaz, Nusret, “Sunuş”, *Hisler ve Fikirler* içinde, İstanbul: DBY, 2020, 9-11.